Бухы оронуудай пролетаринар, нэгэдэгты!

БУРЯАД ҮНЭН

СОВЕТСКЭ СОЮЗАЙ КОММУНИС ПАРТИИН БУРЯАДАЙ РЕСПУБЛИКАНСКА КОМИТЕДЭЙ, БУРЯАДАЙ ССР-эй ВЕРХОВНО СОВЕДЭЙ, МИНИСТРНУУДЭЙ СОВЕДЭЙ ОРГАН

...най 1921 оной ...ин 21-hээ гарана. | № 253 (18576) | 1990 оной ноябриин 3, суббото | Сэн 3 мүн.

«Буряад үнэн»-91

ҺАНАА СЭДЬХЭЛ ЗОБООҺООР

Ноябриин 1-нэй мэдээгээр, «Буряад үнэн» газетэдэ манай республика дотор бүхыдөө 4672 захил абтаад байна. Нёдондо жэлэй энэл үедэ 7167 хэһэгэй захил хэгдээд байгаа тэхэ гү, али мүнөө жэлэйхимнай тэрэнэй оройдоол 65,2 процент болобо гээшэ.

Һүүлэй арбаад үдэрэй туршада зарим районуудта эмхидхэлэй, ойлгуулламжын ехэ хүдэлмэри хэгдэжэ, захил ябуулга эрид дээшэлһэн байна. Илангаяа Захааминай районой партийна, совет зургаануудай, хэлхээ холбооной хүдэлмэрилэгшэд, илангаяа совхозуудай хүтэлбэрилэгшэд ехэ оролдолго гаргаа гэжэ онсолон тэмдэглэхэ ёһотойбди. Юуб гэхэдэ, байгша ондо бүхыдөө 919 хэһэг абажа байгаа һаа, харин мүнөө ноябриин 1-дэ 886 хэһэгтэ захил хэгдэбэ гээшэ. Энэ ехэ баясама ушар болоно. Район, ажахы, һуурин бүхэндэ иигэжэ, захгаминайхид шэнгеэр, ажал ябуулаа һаа, һанаа зобохо юумэн байхагүй бэлэй. Һүүлэй үдэрнүүдтэ Ярууны, Хяагтын, бусад зарим районуудта бараг үрэ дүнгүүд түйлагдаа, олон хүнүүд захил хэһэн байха юм.

Гэбэшье нилээд олон районуудта бирагүйл байдалтай бэйна гэжэ голхорон тэмдэглэхэ ушартай болоно. Жэшээнь, нёдондо ноябриин 1-дэ Түнхэнэй райондо 525 хэһэг захигдаад байһан гээшэ, харин мүнөө арай шамай 305-да хүргөөд байна. Энэмнай буряадуудайнгаа тоогоор республика дотороо хоёрдохи һуурида (Захааминай һүүлээр) гарадаг байна бшуу. Тэндэ 16115 буряад тоологдодог байна гээшэ. Уран зохёолшодооршье, уран гоё буряад хэлээ мэдэдэг, хүндэлдэг хүнүүдээршье олон энэ раёмнай юундэ иимэ байдалда оробо гээшэб! Тиихэдэ манай редакци Түнхэндэ үшөө өөрын тусхай корреспонденттэй байха юм. Нютагай партийна, совет болон ниитын эмхинүүд буряад арадай хүгжэлтэдэ гүн гүнзэгы удхатай энэ ажал ябуулгые тооногүй гээшэ гү гэһэн һэжэглэл түрэхэ юм.

Баргажанай райондо нёдондонойнгоо хэмжээгэ хахадлаашьегүй байна. Тус районой 7 мянга гаран буряадууд оройдоол 125 хэһэг захяад байна гэхэдэ, дэншье үнэншэхөөр бэшэ хэбэртэй. Бодожо үзэхөөр бэшэ гү!

Байгша ондо 498 хэһэгтэй Сэлэнгын райондо мүнөө арай гэжэ 262 хэһэгтэ захил хэгдээд байна ха юм. Энэ районд бүхыдөө газетэ, журналнуудта захил хэлгэ эмхи гуримгүйгөөр ябуулагдана гэжэ манай газетын хуудаһан дээрэ шүүмжэлэгдэһэн байха. Теэд ехэ хубилалта үзэгдэнэгүй. Ушар тиимэһээ тус районой партийна организацинуудта, нютагай Соведүүдтэ, бүхы ажалшадта иимэ байдалаа үшөө дахин хаража үзыт гэжэ һануулха байнабди.

Мүн Загарайн, Ахын, Иволгын, Хориин районуудта захил хэлгэ муугаар ябажа байна гээд тэмдэглэхэ баатай болонобди. Хэжэнгынхид түрүүшээр бараг ябаһан аад, мүнөө болоходо, оройдоол 570 хэһэг «Буряад үнэн» захяад байна. Харин мүнөө жэлдэ 1014 хэһэг уншажа байна ха юм. Али манай түрүүшээр магтахада, бүхы юумэн хэгдээ гэжэ тоолоод, һанаагаа амаршаба гээшэ гү! Ехэл гайхалтай байна. Хэжэнгын районой ажалшад үндэһэн буряад хэлээ, соёлоо болон ёһо заншалнуудаа баримталдаг, ехээр алдаагүй гэжэ республика доторнай мэдээжэ ааб даа. Районой хүтэлбэрилэгшэдшье, юрын хүн зоншье энээн тухай бодожо үзэхэ, бүтэмжэтэй хэмжээ абаха бээ гэжэ найданабди.

Улаан-Үдэ хотодо захил нилээд бирагүйгөөр ябуулагдана гэжэ онсолхо ушартай.

Иимэ байнал даа. Мүнөө, захил хэлгын үшөө һунаагдажа, ноябриин 25 болотор үргэлжэлхэ болоод байхада, сагаа миин баража байнгүй, эмхидхэлэйшье, ойлгуулламжыншье хүдэлмэреэ улам эршэдхэхэ ёһотоймнай эли болоно. Сагай гүйдэл түргэдэнэ, ноябриин 7-ной һайндэр үнгэргэһөөр байтарнай захилай болзор түгэсэхэ тээшэ дүтэлхэ байна бшуу.

ХҮНДЭТЭ УНШАГШАД! Дээрэ дурдагдаһан районуудай эдэбхитэд! Түрэл хэлэн дээрээ 70-аад жэлдэ хэблэгдэжэ байһан, гараһаар ганса «Буряад үнэн» газетэдээ захил хэлгэ түргэдхэе! Буряадаар хөөрэлдэдэг, буряадаар уншадаг, бэшэдэг хүнүүднай олон боложо байг лэ.

ГАЗЕТЫН РЕДАКЦИ.

Ажалша хүнүүдэй аша туһануудые хамгаалга, социальна үнэн зүб байдал—экономическа шэнэдхэлгын хэрэгтэй эрхэ нүхэсэл мүн!

...гаса — 90

ТООГ ДЭЭРЭ ТУХАГҮЙ

...һууринһаа 5 километрэй зайда оршодог поли дээрэ гур... һүүлшын гектарай таряа хуряажа, туха сүлөөгүй хү... байба. Механизаторнууд шэниисэ, сбёосойнгоо ургаса ..., ороhоёо гээлтэ хорооптодо оруулаагүй.

...жэлдэ ургаса хуряалгада хүндэ хүшэр бэрхэшээл үзэг... Илангаяа хаданууцай хормойдо, ташаланда оршодог ... булта шабар шабха болошоо. Олон комбайнай хүдэл... трактор лебёдкотойгоор үгтэдэг байгаа. Октябриин ... сүм хуряажа, һанаагаа амараад байнабди,— гэжэ ... совхозой парткомой секретарь А. Ж. Мункуев хэлээ

...ороhоной тоог дээрэ 24000 центнер тарян оруулагдаад ... 21 хүн хоёр халаанда хүдэлнэ. Хоёр ОВП-20, гурбан ... ашадаг 4 машина һаадгүйгөөр хүдэлгэгдэнэ. Д. Рад... Тогошеев гэгшэд ороhо сэбэрлэхэ, хатааха хүдэлмэри ... эмхидхэжэ хэнэ, гадна сэбэрлэгдэһэн ороhо ашажа үгэ... тоог дээрэхи ороhо шэрэлтэдэ МТЗ-80, ДТ-25 түхэ... механизаторнууд В. Михайлов, Ц-Б. Лодоев гэгшэд ... хэдэг.

... тоог дээрэ хүдэлэгшэд 150—250 центнер таряа сэбэр... уриднэ. 7000 центнер үрэһэнэй тарян сэбэрлэгдэ... юм. Гадна 13000 центнер ороhон малай тэжээлдэ ... бэлдэхэгдэхэ юм,— гээд, ажалай ветеран, КПСС-эй ... тоогые даагша В. Д. Цыденов хөөрөө.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: 1. Тарянай тоог дээрэ. 2. Тоогые даагша В. Д. Цыденов.

С. БАЛДУЕВАЙ фототекст.

КПСС-эй РЕСКОМДО

КПСС-эй республиканска комитедэй секретарь Л. Ч. Нимаевагай гэр байрын эрхэ байдалые һайжаруулһан тушаа хэблэлдэ толилогдоһон материалнууд тухай асуудал КПСС-эй рескомой бюро хаража үзэбэ.

Л. Ч. Нимаевагай гэр байрын эрхэ байдалые һайжаруулха хэрэгтэ гэр байрын хуулиин үндэһэ һуури хазагайруулха ушар үзэгдэһэн байгаа гэжэ тэмдэглэгдээ.

Хуулиин эрилтэдэ хайша хэрэгээр хандажа, нүхэр Нимаева гэр бүлынгөө бүридэл тухай буруу мэдээнүүдые КПСС-эй республиканска комитедэй секретариадта ба профкомдо үгэһэн байба. Гэр байра үгэхэ үедэ Л. Ч. Нимаевагай квартирада ажаһуугаагүй, прописката байгаагүй Гатыпова Р. Б.— зээ басаганиинь, эндэ ажаһуудаг аад, прописката оруулагдаагүй нүхэрэйнь дүү А. Н. Батуев списогтэ оруулагдаһан байна. Иимэ бүридэлтэй айлда ехэ талмайтай хоёр квартира үгэхэ тухай секретариадай болон профсоюзай комитедэй шиидхэбэри баталан абахадань, энэнь гэр байрын хуулиие хазагайруулһан гол шалтагаануудай нэгэниинь болоо.

Л. Ч. Нимаева «Правда Бурятии» газетэдэ яаралтайгаар, үлүүсэ ехээр эбдүүсэжэ харюугай статья үгөө гэһэн һанамжа хэлэгдэһэн байна.

Секретариадай болон профсоюзай комитедэй шиидхэбэрие бэелүүлхэдээ, КПСС-эй республиканска комитедэй хэрэгүүдые эрхилэгшэ А. П. Елгин иимэрхүү асуудалнуудые шиидхэхэ гурим тодорхойлһон нормативна документнүүдэй эрилтэнүүдые хараада абаагүй байха юм.

Л. Ч. Нимаевагай гэр байрын эрхэ байдалые һайжаруулхадаа, КПСС-эй республиканска комитедэй секретариат хуули хазагайруулһан байна гэжэ бюрогой гэшүүд тэмдэглээд, Л. Ч. Нимаевагай болон КПСС-эй рескомой секретариадай анхаралые энээндэ хандуулһан, гэр байра бүридхэлдэ абалгые ба хубааралгые хуулита ёһоор гуримшуулхыень секретариадта дурадхаһан байна.

Хэрэгүүдые эрхилхэ управленидэ (нүхэр Елгин), профсоюзай комитедтэ (нүхэр Литвинцев) хамта гэр байра бүридхэлдэ абалгада ба хубаарилгада бии байһан дутуу дунданууды зайсуулхыень, гэр байрын хуулиин ёһоор иимэрхүү асуудалнуудые шиидхэдэг болохыень дурадхагдаа.

Хүдэлмэридөө дутуу дундануудтай байһанайнь түлөө А. П. Елгиниие харюусалгада хабаадуулха тухай асуудал КПСС-эй республиканска комитедэй аппарадай партийна эхин организацида хаража үзэхые даалгагдаба.

Л. Ч. Нимаевагай бүлын бүридэлдэ ородог Г. А. Салдуевада болон А. Н. Батуевта энээнэй урда тээ үгтэһэн квартира сүлөөлһыень, мүн баһа нэгэдэхи группын инвалид А. Н. Батуевай хойноһоо харууһанай, амяараа таһалгын хэрэгтэй байһые хараада абан, 5 хүнһөө бүридэһэн тэрэнэй бүлэдэ Профсоюзай үйлсөөрхи 33-дахи гэртэ гурбан таһалгатай квартира үгэжэ, Л. Ч. Нимаевагай гэр байрын эрхэ байдалые һайжаруулха асуудалые дахин хаража үзэхыень секретариадта болон профсоюзай комитедтэ бюро дурадхаба.

Тэрэнэй гэр бүлын байрын эрхэ байдалые һайжаруулха шухала тухай Л. Ч. Нимаевагай партийна бүридэлдэнь байдаг Буряадай Эрдэмэй түбэй Ниитын эрдэмэй институдай партийна эхин организациин баталан абаһан шиидхэбэрие хараада абаха. Тиин Л. Ч. Нимаева гэр байрын хуулиин эрилтэнүүдэй ёһоор прописка хэхэ, иимэ шиидхэбэри абахада хэрэгтэй бусад шухала документнүүдые гуримшуулха ёһотой.

СССР-эй Верховно Соведэй Президиумэй Тогтоол

1990 ОНОЙ НОЯБРИИН 7-до МОСКВА ХОТОДО ЗЭРГЭШЭҺЭН ЖАГСААЛНУУД, МИТИНГНҮҮД ТУХАЙ

Агууехэ Октябриин социалис революциин 73-дахи жэлэй ойдо зорюулжа, 1990 оной ноябриин 7-до Москва хотодо Улаан талмай дээрэ хотын олониитын түлөөлэгшэдэй жагсаал үнгэргэхэ байһаниие хараада абан, СССР-эй Верховно Соведэй 1990 оной октябриин 23-най тогтоолые хүтэлбэри болгон, СССР-эй Верховно Соведэй Президиум иигэжэ тогтооно:

1. 1990 оной ноябриин 7-до Москва хотодо зэргэшэһэн, үгышье һаа, ондоо жагсаалнууд болон митингнүүдые үнгэргэһэнэй хэрэггүй гэжэ тоолохо.

2. Зэргэшэһэн гү, али ондоо жагсаалнууд болон митингнүүдые үнгэргэхэ үүсхэл гаргаһан олониитын нэгэдэлнүүдтэ 1990 оной ноябриин 7-до ба 8-да Агууехэ Октябриин социалис революциин ойе һайндэрлэлгэтэй холбоотой бэшэ ондоо ямаршье сэтта иимэ хэмжээ ябуулгануудые үнгэргэхыень дурадхаха.

3. Арадай депутадуудай Московско городской Соведэй президиум ба Московско городской Соведэй гүйсэдхэхэ комитет зэргэшэһэн жагсаалнууд болон митингнүүдые үнгэргэхэ үүсхэл гаргаһан хүнүүд болон эмхи зургаануудта тус тогтоол тухай мэдээсэхэ, мүн гүрэнэй гол һайндэрые амгалан тэнюун, ороной ниитын бүхы хүсэнүүдые нэгэдүүлгын оршон байдалда үнгэргэхэ гэжэ зааха.

СССР-эй Верховно Соведэй Түрүүлэгшэ А. ЛУКЬЯНОВ.

Москва, Кремль,
1990 оной ноябриин 1.

ХҮДЭЛМЭРИШЭДЭЙ ҺАНАМЖА ХҮНДЭТЭЙ

...хүдэлмэришэд һаяхан ...сайлалга дүүргээд, ...аргаар тамхилха гээ... асуудал хэлсэжэ, ...утаа гаргаха ямар ...гээшэб гэлдэжэ бай... тамхинай асуудал ...хөөрэлдөөгөөр «Элек...» заводой нэгэдэхи хүдэлмэрилэгшэдэй республиканска ко... нэгэдэхи секретарь ...ваповтай уулзалга эхил... хүдэлмэришэд, инже...нерическэ хүдэлмэри... суглараа. Заводой ди... А. С. Иванов, партко... секретарь В. С. Гушин ...да хабаадалсаа.

...оо болоһон уулзалгын ...рон доторнай тохёол... хүшэр хүндэ байдал, үг... зорилгонууд, заво... шадаа хүгжэлтын ха... ...үүд тухай, мүн со... ажаһуудалай асуудал... эндэ сугларагшад һа... ...гёор зүбшэн хэлсэ...

...ой коллектив мүнөө ... дэлгүүрэй харилсаа... шэлжэн орохо харгы ... бэдэрнэ, энэмнай ...рэг бэшэ гэжэ мэдэр... оршон байдалда үй... саашань хүгжөөхын ... продукциингаа шанар ...шэлүүлхэ хэрэгтэй, энэ ... мэргэжэл шадабаря ...гүнэнгүй шиидхэхэнь ... хүдэлмэришэдэй ажэ... ажаһуудалай эрхэ ... һайжаруулха, гэр бай... социальна бусадшье ...үдые баиха шухала

...д Васильевич Потапов... ...адаа, хүдэлмэришэд ... эдеэ хоолоор хан... ушаржа байгаа бэо... ...д тухай асуудал та...

— Юун гээшэб даа, урдань хэзээдэшье тамхяар дуталдаха саг ушараагүй юм, юуниинь болоходоо, иимэ ехэ гасалан болоноб, дэлгүүр дээрэ нэгэ багса тамхин 3—5 түхэриг, хилын саанаһаа асарагдаһан һаа 15—20 түхэригтэ болоожо байна,— гэжэ утаа гаргаха дуратайшуул голхорно.— Республикадамнай ерэһэн тамхи магазинуудта үгэнгүй, предприятинуудаар хубаахада яаха юм, бидэндэ ошорто байха саг үгыл,— гэлсэнэ тамхиншад.

Гансашье тамхин бэшэ ааб даа, һара бүри хубаарилагдадаг талонуудаар саахар, мяханай зүйлнүүдые, бусадшье эдеэ хоол абахань хүшэр болонхой гэжэ эндэ сугларагшад хэлээ һэн. Эдэ бүхы асуудалнуудта харюу үгэхэдөө, Л. В. Потапов тохёолдоһон байдалһаа гарахын тула партиин республиканска комитедэй, Буряадай ССР-эй правительствын абажа байгаа хэмжээнүүд тухай хөөрөө.

— Ганса таанадые бэшэ, энэ асуудал бүгэдын һанаа зобооно. Орон доторнай үнэхөөрөөшье хүшэр хүндэ байдал тохёолдонхой. Хэн зэмэтэйб, ажабайдал харуулна бээ. Гэхэһээ байха, һаяын сагта байдалнай эрид һайжараадхиха гэхын аргагүй. Үшөөшье тэсэхэ болонобди. Урдань үзэгдөөгүй замай эхиндэ ерээд байнабди, теэд энэ эрид хубилалтануудта бидэ бултадаа түгэс бэлэдхэлтэй бэшэ байбабди. Тиигэбэ ябабашье, манай парти, арадай депутадуудай Соведүүд хүдэлмэришэн хүнэй аша туһые аршалан хамгаалхын тула бүхы юумэ хэхэ,— гэжэ нэгэдэхи секретарь мэдүүлбэ.

— Манай заводто һаяхан болотор хоёр токарь хүдэлдэг байһан аад, архи уужа, журам эбдэдэг ушарһаа ажалһаа гаргагдаһан юм, мүнөө тэдэ кооперативта оронхой, «таанадһаа ехээр мүнгэ олодог байхабди» гэлсэжэ ябадаг. Юундэ иимэ хүнүүд хүн зониие мэхэлжэ, элдэб аргаар мүнгэ олохо болоо юм, тэдэнэй иимэ ябадалай харгы хааха арга үгы гээшэ гү? — гэжэ хүдэлмэришэд асууна. Хонжоо наймаа хэжэ, элдэб мэхэ гохоор гүрэнэй, арадай зөөри үбэртэлдэг этэгээдүүдые хэһэхэ шухала гэжэ уулзалгада хабаадагшад һаналаа нэгэдүүлэн мэдүүлбэ.

Дэлгүүрэй экономикодо орохо тухай асуудалнууд эндэ нилээн үргэнөөр хэлсэгдэбэ.

— Энэ дэлгүүрэй экономико гээшэнь юрын хүдэлмэришэн хүнэй ажабайдалые улам хүндэ болгохо ха гү? Тон шухала хэрэгтэй эд бараанай үнэ сэн хэр дээшэлхэнь бэ? Олониитэдэ мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд хүдэлмэригүйшүүл олошорхо, үйлэдбэриингшье хэмжээн бага болохо гэһэн элдэб эсын мэдээсэл тараана. Тэрээн тухай юун гэхэ байнат? Энэ асуудал бүгэдын һанаа зобооно гэжэ эндэ ойлгохоор һэн.

Эдэ бүхы асуудалнуудые зүб мүрөөрнь шиидхэхэ онол арганууд гүрэн түрын зүгһөө хараалагдаха зэргэтэй, хүдэлмэришэн хүнэй ажабайдалые муудхахагүйн тула партишье оролдохо зэргэтэй, шэнэ эрхэ байдалда предприятинууд хоорондоо сэхэ харилсаануудые тогтоохо, энэнь хараалагдаһанһаа үлүү ехээр үйлэдбэрилһэн продукцияа өөрынгөө мэдэлээр дэлгүүртэ гаргажа, олзо оршо оруулжа, коллективэйнгээ байдал һайжаруулха арга олгохо. Хүдэлмэришэдэй мэргэжэл шадабариие дээшэлүүлхэ талаар ехэ юумэн хэгдэхэ болоно, дээдэ гарай мэргэжэл шадабаритай хүнэй хүдэлмэригүй үлэхэнь хомор байхал. Үйлэдбэриин хэмжээн доошолжо болохо гэһэн бодомжо үндэһэтэй гэжэ һанагдана. Хүн зоной хэрэгсээдэггүй продукци хэндэ хэрэгтэйб, тиимэ үйлэдбэри арга зааттагүй доошолхо байха, ушар тиимэһээ продукциингаа шанарые улам һайжаруулха, орон дотор, харииншье гүрэнүүдтэ худалдахаар болгохо гээшэ коллектив бүхэнэй нэрэ хүндын хэрэг мүн гэжэ нүхэр Л. В. Потапов хөөрэнэ.

— Мүнөө шэнэ оршон байдалда предприятинуудые үмсэдэ худалдажа болохо гэлсэнэ. Тиимэ ехэ мүнгэтэй хүнүүд бии гээшэ гү? Тэдэнээр яагаад үйлэдбэри ... болоноб — баһал мүнөөхи дарлалта, мүлжэлгэ гээшэнь һэргэхэ юм гү? — гэжэ хүдэлмэришэдэй нэгэн асууба.

Энэ асуудалай хүн бүхэнэй анхарал татажа байһаниинь эли һэн, сугларагшадай олонхинь богонёоршье һаа, һаналаа хэлэхэ гэжэ оролдоо. Эсэсэй эсэстэ зарим предприятинууд ажалша коллективүүдэй мэдэлдэ үгтэжэ болохо, тэндэ акционерна бүлгэмүүд, нэгэдэлнүүд эмхидхэгдэжэ, хүн бүхэн оруулһан хубиингаа хэмжээгээр предприятиин эзэн болохо аргатай гэжэ онсологдоо. Жэжэхэн, ажаһуудалай хэрэглэмжэ хангадаг предприятинууд үмсэлэгдэжэ болохо байха.

Уулзалгада сугларагшад оршон тойронхи байгаалиие аршалан хамгаалха тухай асуудалда анхарал хандуулба. Заримдаа зарим предприятинууд Сэлэнгэ, Үдэ мүрэнүүд руу хорото бодосуудые хэмгүй ехээр хаяжа, оршон тойронхи байдалые муудхаана, элүүр энхэ байдалда аюул тохёолдуулна гэжэ эндэ сугларагшад хэлсэбэ. Зүйтэй асуудал, юу хэлэхэб. Һүүлэй жэлнүүдтэ сэбэрлэлгын түхеэрэлгэнүүд яһала олоор баригдажа, ашаглалгада үгтөө, гэбэшье бүхы асуудалнууд бата найдамтайгаар шиидхэгдээ гэхын аргагүй. Эдэ үндэр эрилтэнүүдые эбдэдэг тушаалта нюурнууд харюусалгада мэдэржэ, байгаалиие, Байгалые хамгаалгада хубитаяа оруулха болоно. Мүн баһа Буряад ороной газарай үрэжэлтэ хүрьһэниинь муудана гэһэн һураг суу һанаа зобоодог гэжэ хүдэлмэришэд мэдүүлбэ. Республикын колхоз, совхозуудта нуга, сабшалан, бэлшээри гамтайгаар ашаглаха, үрэжэлыень һайжаруулха талаар нилээд ехэ ажал хэгдэхэ болоно. Һүүлэй үедэ шиидхэгдэхээр болоһон энэ асуудалда эзэн ёһоор хандажа, малайнгаа тоо толгойе зүбөөр тодорхойлхо болонобди гэжэ нүхэр Л. В. Потапов хөөрэбэ.

Энэ цехтэ коммунистнууд үсөөн бэшэ хүдэлдэг, тэдэнээр партида тохёолдоһон хүндэ хүшэр байдалые зүрхэндөө дүтэ һанажа, бодожо ябаһанаа асууба:

— Мүнөө ушарһан энэ хүшэр хүндэ байдалда парти зэмэтэй гэлсэдэг. Теэд яагаад парти зэмэтэй байха гээшэб? Хэдэн олон мянган юрын коммунистнууд үнэн сэхээр ажал хэрэгээ эрхилжэ, партиингаа нэрэ хүндые үргэхэ гэжэ оролдодог байһан аад, яагаад бултадаа зэмэтэй байха байнаб?

Бүхы парти зэмэтэй гэжэ яажа болохоб, партиин нэрэ хүндые унагааһан зарим хүнүүд, хүтэлбэрилхы зиндаагай хүнүүд зэмэтэй. Партиие бүхы дээрэнь муушалжа, элдэб эсын үгэ зугаа тараажа, тэрэнэй эмхидхэхы, элсүүлхы хүсые һуладхажа, политическэ ажабайдалһаа түрихэ гэһэн хара һанаатанай зүдхэл эндэ эли тодо байна бшуу. Һүүлэй үедэ партиемнай хараажа, муушалжа, хардажа, өөһэдөө нэрэ хүндэтэй болохо гэһэн этэгээдүүд олошороо, зарим ушарта олоной этигэл найдалдашье хүртэжэ, элдэб тушаал эзэлһэн аад, ёһотоор хэрэг эмхидхэжэ шадахагүй байһанаа элирүүлнэ. Бүхы партиие хардажа, гүрдэжэ холо ошохогүй, Арад зониие тэдэнээр мэхэлхэгүй. Түүхэ үнэн зүбые элирүүлхэл байха. Харин партиин нэрээр өөртөө нюур хэжэ, гэмтэ ябадал гаргаһан зарим хүнүүд бүгэдын түлөө харюусаха зэргэтэй гэжэ Л. В. Потаповай хэлэһые сугларагшад дэмжэжэ байгаа һэн.

— Һаяхан манай республикын гүрэнэй бүрин эрхэтэ байдал соносхогдобо. Энэ үйлэ хэрэг ямар удха шанартай гээшэб?

Энэ асуудал мүн лэ хүн зоной дунда һонирхолтой хөөрэлдөө үүсхэбэ. Манай Буряад ороной Совет Социалис Республика болоһон ушар бидэниие союзна республиканууддай эрхэ түлөөлэлгэнүүдтэ дүтэлүүлбэ. Энэ хэмжээндэ байхадаа, бидэ ороной Союзна болон Федеративна хэлсээнүүдые бэлэдхэлгэдэ тон эдэбхитэйгээр хабаадажа, республикынгаа нэрэ хүндые, олоной дунда өөрынгөө һууриие тодорхойлолсонобди. Энэ бүрин эрхэтэ байха хэрэгые миин соносхоод байха бэшэ, бодото байдалда бэелүүлхэ гээшэ шухала байна. Республикынгаа арга боломжонуудые, баялигуудые зүбөөр, эзэн ёһоор хубаарилан эдлэжэ, арад зонойнгоо ажаһа байдалые һайжаруулхын түлөө оролдохо байнабди.

Нэгэшье хүниие һанаа амар орхёогүй энэ хөөрэлдөөн үдэрэй сайлалгын үедэ болоһон байжа, саг гайхалтай түргэнөөр ходоршобо. Гэбэшье үшөө нэгэ асуудал асууха гэһэн хүнүүд олон һэн. Ветеранай үгые хүндэлжэ, «үшөө нэгэ асуудалыень» зүбшэхэ баатай бологдобо.

— Зай, Та бидэнтэй уулзажа, ехэ һонирхолтой хөөрэлдөөн болобо. Бидэнэй асуудалда харюусахадатнай, партиин республиканска комитедэй хэжэ байһан хүдэлмэри тухай бидэндэ эли болобо гээшэ. Харин мүнөө шэнээр һунгагдаһан Соведүүднай ажал хэрэгээ хэр ябуулжа эхилбэ гээшэб?— гэжэ нэгэ үбгэжөөл асууба.

Энэ асуудалда мүн лэ тобшо тодорхой харюу үгтэбэ. Партимнай урдань арадай ажахын һалбари бүхэниие хүтэлбэрилхэ гэжэ оролдодог байһанаа болёо. Эдэ бүхы уялганууды Соведүүд бэелүүлхэ болоно. Тэдэнээр эдэ уялгануудаа таһалдуулангүй үргэлжэлүүлхэ гэжэ һанагдаһан юм, теэд зарим Соведүүдтэ шэнэ хүнүүд олоор ерэжэ, дуршэлгүйдэхэшье ушар дайралдана. Тиигэбэшье Соведүүд энэ харюусалгата үүргэеэ дүүргэжэ эхилээ.

...Иимэ хөөрэлдөөн заводой цех соо болобо. Хөөрэлдөөндэ дашууржа, асуудал табиһан, үгэ хэлэһэн хүнүүдэй нэрэ обогуудыень бэшэжэ абаагүй үлэһэнөө халаглана. Теэд тэдэ бултадаа бүхы юумэн тухай харюусалгатайгаар бодомжолдог, гүрэн түрын ажал хэрэгүүдтэ хабаатай байһанаа мэдэрдэг хүнүүд һэн.

Мүн энэ үдэртөө нүхэр Л. В. Потапов шэлэй заводой хүдэлмэрилэгшэдтэй уулзаа.

Р. БАИРОВ.

БУРЯАД ЛЕКЦИНҮҮД АНХАРАЛ ТАТАНА

Партиин рескомой Ниитын-политическэ түбэй байшанда түрэл буряад хэлэн дээрэмнай уншагдадаг лекцинүүд хүн зоной анхарал ехээр татадаг болонхой. Энэшье удаа эндэ «Улаан-Баатар хотодо болоһон АБКМ-эй VIII Генеральна конференциин болон Улаан-Үдэ хотодо октябриин 8—11-да үнгэрһэн СССР-эй буддын шажантанай X съездын дүнгүүд» гэһэн лекцидэ зон олон сугларба.

Түүхын эрдэмэй доктор Р. Е. Пубаев мүнөө үеын буддын шажанай байдал, хуралдаануудай удха шанар тухай дэлгэрэнгыгээр хөөрэбэ.

Мүн эндэ СССР-эй Министрнүүдэй Соведэй дэргэдэхи шажанай талаар соведэй Буряадай ССР-тэхи түлөөлэгшэ В. Г. Батомункуев Һэшхэлэй эрхэ сүлөө ба шажан мүргэлэй эмхинүүд тухай асуудалнууд дээрэ тогтобо.

РСФСР-эй арадай депутат, Ленинградай дасанай шэрээтэ-лама Э. Цыбикжапов буддын шажанай һургаалай гол үндэһэн тухай хөөрөө.

Б. ЦЫРЕНДЫЛЫКОВ.

Районно партийна конференцинүүд

ГУРИМ ЖУРАМ ШАНГАДХАХААР БОЛОО

Яруунын районно партийна организациин тоосоото-һунгалтын XXXVI конференци дээрэ КПСС-эй райкомой нэгэдэхи секретарь Д. Ч. Боросгоев тоосоото элидхэл хээ.

Элидхэл зүбшэн хэлсэлгэдэ «Коммунизм» колхозой түрүүлэгшэ, КПСС-эй ЦКК-гай гэшүүн Л. Д. Цыбикжапова, районой прокурор К. Х. Ханхасаев, Комсомольскын дунда һургуулиин багша И. И. Силаев, районой агропромышленна нэгэдэлэй түрүүлэгшэ Ц-Д. Ц. Доржиев, техническэ мэргэжэлэй 31-дэхи училищиин политическэ талаар директорэй орлогшо Э. Д. Будаев, ВЛКСМ-эй райкомой нэгэдэхи секретарь Б. Ц. Цыденова, «Победа» колхозой парткомой секретарь Ж. З. Аюшеев, партиин республиканска комитедэй юрэнхы таһагые даагша В. Н. Башкеев болон бусад хабаадалсаа.

Конференци хэлсэгдэһэн асуудалаар тогтоол баталан абаа.

Энэ конференци, урда жэлнүүдэйхидэ орходоо, тусгаар ондоо бэлэдхэлтэйгээр, эмхи гуримтайгаар, үргэн демократиин оршон байдалда үнгэрэгдөө гээд тэмдэглэлтэй.

Тоосоото үе соо үзэл сурталай хүдэлмэриие нарижуулан һайжаруулха, хубилган шэнэдхэлгын эрилтэнүүдээр эмхидхэхэ талаар бага бэшэ юумэн хэгдээ. Гэбэшье дутуу дунданууд үшөөл дайралдаһаар. Илангаяа харуулан ойлгуулха хэрэгсэлнүүдые хэрэглэхэ талаар дутагдалнууд олон. Ажахынууд, хүдөө нютагуудаар ябахадаа, эндэ тэндэнь хуушарһан, мүнөө сагай эрхэ байдалтай ямаршье холбоогүй уряа лозунгнууд гэхэ мэтын юумэнүүд үлгөөтэй байдаг. Энэмнай партийна хүдэлмэрилэгшэдэй тушаалта хэрэгтээ анхаралаа багаар хандуулдаг байһанай бодото гэршэнь болоно гүүгэнэ, гээд элидхэлшэ тэмдэглэбэ.

Һүүлэй үедэ Яруунын районой партийна эхин зарим организацинуудай хүтэлбэрилхы үүргэ һуладаа. Тэрэниие баримталһан гэршэнүүд олон. Үнгэрэгшэ жэлэй туршада оройдоол 31 хүн партиин зэргэдэ абтаа. Энэнь урда жэлнүүдэйхидэ орходоо, холо үсөөн. Тиихэтэй хамта олон хүн партиин зэргэһээ элдэб муу муухай ябадал гаргаһанайнгаа түлөө гаргуулһан байнэ.

Мүнөө район дотор 159 залуу коммунист тоологдоно. Энэнь районой бүхы коммунистнуудай оройдоол 13 процент болоно бшуу. Мүн тиихэдэ өөрын дураар партиин зэргэһээ гараһан хүнүүд үсөөн бэшэ.

— Бидэ ехэл ханамжатайгаар партиингаа райкомой нэгэдэхи секретарь нүхэр Боросгоевой хэһэн элидхэл шагнаба гээшэбди. Тоосоото элидхэл соо районой коммунистнуудай хэрэгүүд тушаа һала тодорхойгоор хэлэгдээ. Урагшаа хэгдэһэн алхамуудай хажуугаар дутуу дундануудай олоор дайралдана. Тэдэниие усадхаха талаар ямар юумэн хэгдэнэ гээшэ ааб? Илангаяа ажалшадай оруулһан бэшэгүүдээр таарамжатай хэмжээнүүд абтанхай гээд хэлэгдээ. Гомдол бариһан бэшэгүүдээр ямар удхатай хэмжээнүүд абтаа юм бэ? Тэдэниие тодорхойгоор мэдэжэ абадаг һаа, һайн бэлэй.

Манай совхозой түб Нарһата тосхонһоо 270 километрэй, харин Шэтэ хотоһоо 120 километрэй зайда оршодог. Манай нютаг руу маршрутна автобусууд ябадаггүй. Харгы муутай. Иишэ тиишээ ажалайшье, өөрыньшье хэрэгээр ябаха болоходоо, ехэ ядалданабди. Тиимэһээ энэ асуудалыемнай зүбөөр шиидхэхэ хэрэгтэ районой хүтэлбэрилэгшэдэй анхаралаа хандуулхыень гуйнаб,— гэжэ «Целинный» совхозой парткомой секретарь Б. А. Ангаев хэлэбэ.

— Манай «Победа» колхозой ажалшад һү, мяха, нооһо үйлэдбэрилхэ, тэрэниие гүрэндэ тушааха талаар даабаринуудаа амжалтатайгаар бэелүүлжэ байна. Ороохо тарияанай бараг һайн ургаса хуряажа абтаа. Теэд хүдэлмэридэмнай дутагдалнууд ушарһаар. Хубилган шэнэдхэлгэ тухай ехээр хэлэнэбди. Теэд түйлаһан юумэмнай алим бэ? Һүүлэй үедэ хүн зонойманай жаяг журам һуладаа. Ходол шууяатай, хэрүүлтэй байдаг болообди. Ажахынуудта залуу малшад, хонишод, механизаторнууд хомор боложо байнхай,— гэжэ ажалай болон партиин ветеран Д. Н. Хандамаев хэлэбэ.

Саашань үгэеэ үргэлжэлүүлхэдээ, колхоздо жэл бүхэндэ арбаад гаран залуу гэр бүлэнүүдэй түрэ наада хэдэг тухай тэрэ хэлээ. Теэд тэдэнэр тэрэ дороо гэр байраар хангагданагүй. Хото хүдөө хоёрой хоорондохи илгаан үшөөл ехэ байһаар. Малшад зунай үедэ электрын гэрэл, элшэ хүсэгүй газарта 3—4 һарын туршада ажаллана. Тиихэ зуураа радиошье шагнанагүй, телевизоршье харанагүй.

— Манай Яруунын районой доодо захын «Коммунизм», «Победа», «Дружба» колхозуудай тарялан, сабшалангуудай талмайнуудые амидаралта уһаар ундалуулбал, ямар һайн байха бэлэй. Энэ талаар уһалууриин системын захиргаан ехэ хүдэлмэри хэхэ зэргэтэй,— гэһэн дурадхал Хандамаев оруулба.

— Хубилган шэнэдхэлгын эхилһээр бага бэшэ саг үнгэрөө. Энэ саг соо бидэ, коммунистнууд, нэрэ хүндэеэ ехээр унагаагаабди. Эндэ хэн зэмэтэйб? Зэмэтэйшүүлые бэдэрһэнэй хэрэг бии гү, али үгы гү? Хаана гээшэб, комсомолнай. Саашадаа хэн манай бодото халаамнай болохонь бэ. Хэлыт! Энэ талаар партиин райкомой хүдэлмэридэ ехэ дутагдалнууд бии. Хүн зонтойгоо юундэ районоймнай хүтэлбэрилэгшэд уулзажа, хөөрэлдэнэгүй гээшэб? Али айна гээшэ гү? Партиин райкомой хүдэлмэрилэгшэд хүдөө нютагуудаар ябахадаа, парткомой секретарьтай уулзаад лэ ошодог. Манай райкомой секретарьнууд Сахаев, Насыров гэгшэд хүн зоной дунда үсөөн харагдадаг,— гэжэ Мужыхын тоһоной заводой ахалагша мастер Е. В. Ломухина үгэ хэлэхэдээ мэдүүлбэ.

Мужыха һууринай соёлой байшан, библиотекэ ханамжагүйгөөр хүдэлнэ. Ажалшадай эрилтэнүүдые хүсэд хангажа шаданагүй. Соёлой байшан соо гансал кино хэруулдаг байна. «Дружба» колхозой түб һууринай үйлсэ гудамжанууд хэзээнһээ нэгэ бага болбосон түхэлтэй боложо, һүниин харанхыда электрын хүсөөр гэрэлтүүлэгдэжэ эхилхэб гэһэн асуудал үгэ хэлэгшэ табяа.

— Гушаад жэл соо партиин зэргэдэ ябанаб. Энэ наһаяа КПСС-эй хэрэгтэй холбонхойб. Тиимэ тула өөрөө ехэл эрилтэтэйгээр хандагшаб. Бидэ, коммунистнууд, юугээрээ бусадһаа илгаатай гээшэбибди? Хубилган шэнэдхэлгын үедэ партиин гэшүүд жаяг журамаа алдажа, бэеэ һула табяа. Зэмэтэйшүүл заримдаа сээжээ тоншожо, үбсүүгээ шаадаг болоо. Урдаһаань үгэ хэлэхын аргагүй. Бодото демократиин үедэ тиимэ юумэн байха ёһогүй. Али сагнай ойлгогдохоёо болиһон, орёо, мундуу болошоо гү? Саашадаа иигэжэ байха болоо һаа, совет хүн нэрээ алдахамнай гээшэ. Харюусалгаяа дээшэлүүлхэ ёһотойбди. Үйлэдбэриин журам шангадхангүйгөөр, ажал дээрэ амжалта түйлаха гээшэмнай хэсүүхэн хэрэг,— гэжэ Яруунын совхозой директор А. В. Сазонов элидхэл тушаа үгэ хэлэхэдээ мэдүүлбэ.— Партиин райкомой хүдэлмэрилэгшэд Олег Егоров, Шамиль Насыров гэгшэд хүдөө нютагуудаар багаар ябана, хүн зонтой уулзанагүй гэхэдэ, алдуу болохогүй ха,— гээд тэрэ нэмэбэ.

Конференциин забһарлалгын үедэ тэрэнэй хүдэлмэридэ хабаадаһан коммунистнуудтай уулзажа, хөөрэлдэһэн байнаб.

Тулдуунай совхозой партийна организациһаа делегат Ц-Ж. Бадмаев:

— Конференцимнай һонирхолтойгоор үнгэржэ байна. Үгэ хэлэгшэд элидхэл тушаа шүүмжэлэл хэхэдээ, минии һанахада, таарамжатай тобшололнуудые хэнэ. Түрэлхи буряад хэлэн дээрэмнай гарадаг газетэ, журналнуудые тараалгада бидэ, коммунистнууд, эдэбхитэйгээр хабаадалсаха зэргэтэйбди. Бидэ, буряадууд, үндэһэн түрэл хэлээрээ, ёһо заншалнуудаараа юундэшьеб даа омогорхохоёо болиһон зон байнабди гэхэдэ, алдуу болохогүй. Ури хүүгэдээ түрэл хэлэн, түрэһэн дайдадаа дуратайгаар хүмүүжүүлхэ гэбэл, тэдэнээ үхибүүн наһанһаа буряадаарнь уншуулжа, бэшүүлжэ һургаха ёһотойбди. Тэрэ хэрэгтэмнай «Буряад үнэн» онсо һуури эзэлхэ зэргэтэй. Энэ ехэ хуралдаанай һүүлээр гэртээ бусаад байхадаа, энэ асуудалаар нютагайхидайнгаа дунда тусгаар хүдэлмэри ябуулхаб.

«Целинный» совхозой директор С. Д. Банзаракцаев:

— Энэ жэлдэ түбэйшье, республикыншье хэблэл тараалгын асуудал орёохон байдалда ороод байна. Газетэ, журналнуудаймнай үнэ сэн ургаа гээшэ ааб даа. Тиимэһээ бага бүлэтэй, пенси абадаг хүнүүдтэ ажахынуудай талаһаа туһаламжа үзүүлбэл, таарамжатай гэжэ һананаб. Энээн тушаа, тодоор хэлэхэдэ, хэблэл тараалгын асуудал элидхэл соо хэлэгдээгүй. Энэ асуудалда мүнөө онсо анхарал партиин талаһаа хандуулагдаха байгаа ха юм.

Зал соо тодхогдоһон микрофонуудаар Нарһатын совхозой механизатор Перетолчин, «Дружба» совхозой хонишон Г. Е. Просянников гэгшэд үгэ хэлэхэдээ, хүн зоной байра байдал һайжаруулгада, ажалай журам бэхижүүлгэдэ, партиин гэшүүнэй нэрэ хүндые дээшэлүүлгэдэ онсо анхарал хандуулха хэрэгтэй гэжэ мэдүүлһэн байна.

Партийна конференци дээрэ партиин райкомой шэнэ бүридэл, секретарьнар, хиналтын комисси һунгагдаа.

Нюусаар дуугаа үгэлгын дүнгүүдээр КПСС-эй райкомой нэгэдэхи секретаряар **Д. Ч. Боросгоев** дахинаа һунгагдабэ. Секретаряар урдань арадай гэгээрэлэй таһагые даагшаар хүдэлжэ байһан **Д. Ц. Цыдыпова** һунгагдаба.

Г. БАДМАЕВ.

Хүдөөгэй барилга хүгжөөхэ тухай

БҮГЭДӨӨРӨӨ ХАМ ОРОЛСОХО ЁҺОТОЙ

Захааминай райондо гүрэнэй 4 эмхи барилга ябуулдаг юм. Зэдын комбинадай барилга-хабсаралгын управлени, «Бурятводмелиорация», «Бурятскагропромстрой» нэгэдэлнүүдэй нүүдэл-оньһожоруулагдамал колоннонууд, заһабарилга-барилгын управлени эдэмнай болоно.

Үнгэрһэн юһэн һарын хугасаае абаад үзэбэл, «Бурятскагропромстрой» нэгэдэлэй ажалай дүнгүүд илангаяа һанаа зобоомоор. Эдэмнай үйлэдбэриин хэрэглэмжын байшангуудые ехэнхиинь барина. Туфоблогуудай, пивын заводой юулэн амһарталдаг цехүүд, эдеэ хоолой хоёр предприятида котельнэ, «Агропромтехникэ» нэгэдэлэй автогараж, хилээмэнэй заводой отделени гэхэ мэтэ тэдэнэй тоодо ороно.

Арадай депутадуудай районно Соведэй гүйсэдкомой ээлжээтэ заседани дээрэ тус колоннын хүдэлмэри хаража үзэхэ гэжэ шиидхэгдэбэ. Барилгын муу шанар, саг соогоо объектнүүдэй ашаглалгада тушаагдадаггүй, мэргэжэл ехэтэй кадрнуудай дуталдаһан ушарнууд тухай хөөрэлдөөн болохо юм. Зохихо тобшолол хэгдэхэ аабза гэжэ найдамаар.

Хүдөөгэй барилгын гээгдэлдэ оролго ямар ушарһаа эхитэйб?

Нэгэдэхеэр гэбэл, барилгашадай ажаллаха, ажаһууха эрхэ байдал хангалтагүй муу. Ажалһаа гаралган һүүлэй үедэ олошороо. Мэргэжэл, шадабари ехэтэй барилгашад кооперативуудта ороно. Тэндээ эршэмтэй һайнаар хүдэлөөд, ехэ салин хүлһэ абана бшуу.

Хоёрдохинь гэхэдэ, хоорондоо холбоотой олон тоото шалтагаанууд болоно. Материально-техническэ бааза хуушаранхай, барилгын материалнууд саг соогоо гаргагданагүй. Зэдын комбинадай барилгын материалнуудай цех хадаа район соогоо гансахан юм. Тиимэһээ өөһэдынгөө дураар эдэ материалнуудые хубааридаг. Тиихэдээ зарим эмхинүүдтэнь үлүү гараса үгэхэ, нүгөөдүүлдэнь дутамагаар үгэхэ гэхэ мэтэ ушарнууд али олон болодог.

Проектно-сметнэ хэрэг һананда яашье хүрэнэгүй. Барилгашад техническэ талааraa гээгдэнги, үнэтэй сэнтэй проектнэ документаци хэрэглэхэ баатай болоно. Буряадай ССР-эй Госстройн шалгалта гараагүй проектнүүд заримдаа хэрэглэгдэнэ. Эндэһээ уламжалан, алдуунууд һубарина бшуу. Иимэ ажаглалтанууд «Агропромпроект» институтда илангаяа хабаатай.

Объектнүүдэй олонхинь юундэ саг соогоо ашаглалгада тушаагданагүйб гэхэдэ, олон барилгын эмхинүүд мүнгэ зөөрөө шэнэ барилганuudта эльгээнэ. Олзо оршо абаха һанаатай, эхилһэнээ дүүргэнгүй шэнэ барилгада ороходонь, ямаршье объектын саг соогоо тушаагдахагүйнь ойлгосотой.

Энэ талаар хэмжээнүүдые олоор дурдамаар. Жэшээлбэл, оёдолой «Туяана» нэгэдэл хүүгэдэй саад барижа үгэхыень заһабарилга-барилгын управлениие гуйһан юм. Теэд энэ саадай хэзээ ашаглалгада тушаагдахань мэдэгдэнэгүй. Юуб гэбэл, түсэбһөө гадуур даабари эдэмнай абажа, районой түбэй больницын нарайлалгын отделениие заһабарилжа эхилэнхэй. Тиимэһээ мүнөө жэл түрэлхидэй найдал бүтэмжэгүй ха: 1991 он болотор энэ саад хэрэглэмжэдэ дамжуулагдахагүй байха.

Зарим байрын гэрнүүд мүн лэ хэмһээ удаан саг соо баригдана. Архитектурын таһагайхид олон эмхинүүдэй жэлэй түсэб хубилгаха талаар үүсхэл гаргаба. Онсолбол, хубиин участогтай 15 гэрэй барилга хайшаншье гээ һаа, 1990 ондо эзэдтээ дамжуулагдахагүй гэжэ ойлгосотой. Оньһожоруулагдамал ойн ажахын, пивын заводой, районно электрическа сетьнүүдэй коллективүүдэй мүнөө жэл гэрнүүдтэй болохобди гэжэ найдаһаниинь бүтэхэгүйнь.

Захил хэгшэдэй һанаанда таарама, гэр бодхоохододо зохид газар шэлэхэнь тон бэрхэтэй. Мүнөө гансал Новостройка һууринда нэгэ ба хоёр байратай гэрнүүдые барижа болоно. Барилга эхилхынгээ урда газарай участогуудые хуурай болгохын тула мелиоративна хүдэлмэри ябуулха хэрэгтэй.

«Гэр байра—2000» гэһэн программын 1990 оной хуби яагаад бэелүүлэгдэхэнь гээшэб? «Бурятводмелиорация» нэгэдэлэй ПМК 40 байратай, Зэдын комбинадай СМУ 56 ба 82 байратай гэрнүүдые ашаглалгада тушааха юм. Доторой хүдэлмэринүүдэй үшөө түгэсэгдөөгүй байхада, гэр байра хубаарилха заншал тогтонижонхой. Ерээдүйн эзэд эдэ гэрнүүдтэ орохын тула доторой хүдэлмэринүүдтэ хабаадуулагдадаг юм.

Гэхэһээ гадна район соо хубиин гэрнүүдые барилга урагшагүйдэнэ. Худалдаа наймаанда шифер, шэл, шэрэ тон багаар ороно бшуу.

Шиидхэгдээгүй асуудалнууд барилгада олон. Теэд энэ һалбаримнай бүхы һалбаринуудай үндэһэ һууринь һэн тула бүхы предприяти ба эмхи зургаануудай түлөөлэгшэд хэм оролсохо ёһотой гээд һанагдана.

Л. ПЕРОВСКАЯ,
арадай депутадуудай райгүйсэдкомой дэргэдэхи архитектурын талаар таһагай инженер.

ЗАЛУУ ДОРЮУН ЗАНДАА

— Сайн байна, ветеран,— гэжэ араһаамни танил хоолойгоор нэгэ хүн хэлэбэ. Энэ үедэ нүүрһэ малтагшадай хажуугаар гаража ябаһан байгааб. Тэдээн тээшэ эрьехэдэмни, Прокопий Николаевич Мангадаев энеэһээр нам тээшэ ерэжэ ябаба. Энэ нүхэрни «Гусиноозерская» шахтын нэгэдэхи участогта мастераар хүдэлдэг һэн.

— Сайн байну-у,— гэжэ нүхэрөө буряад ёһоороо мэндэшэлбэб.— Халаандаа гарахашни гү?

— Ходо хайшаа яаража ябагшабши, хүлеэл даа нэгэ бага, Иван Андреевич,— гэбэ тэрэмни. «Зенит» фотоаппарадаа абаад ябахыемни сэбёороод: «Хүдэлмэриингөө хубсаһаар байхадамни, намайгаа нэгэшье дахин һаа буулгаха һаабши даа»,— гэжэ гомдоһон янзатайгаар хэлэбэ.

Тиигээд удаань:

— Ерэхэ субботодо жаратай болохомни гүб даа. Шамайгаа уринаб,— гээд, энеэбэ.

— Аяар жаратай болошобо гүш? — гэжэ бинь гайхабаб. Тиигээд ухаан соогоо тооложо эхилбэб...

1949 ондо Прокопий Николаевич 17-дохи ФЗУ дүүргээ һэн. Тэрэ гэһэнһээ хойшо 41 жэл соо нүүрһэ малтагшаар хүдэлжэ байна.

— Тэзд ши огто хубилаагүйлши,— гэжэ нүхэрэйнгөө һанаа тэгшэлхые оролдоноб. Нүхэрэйнгөө уршалаатай нюур, буурал толгой харахадаа, сагай ошоһые элихэнээр мэдэрээ һэм.

Энэ үедэ нүүрһэ малтагшадай бригадир:

— Урагшаа, нүхэд,— гээд, саашаа алхалшаба. Сарбуугайнгаа часы харахадамни, хоёр часһаа үлэжэ ябаба. Хоёрдохи халаан эхилхэнь гээшэ гэжэ ойлгобоб. Нүхэрөө хэдэн удаа буулгажа үрдибэб.

— Архив сооһоо намда хамаатай нэгэ саарһа олохо байгааш. Үглөөдэр шамда орохоб, Иван Андреевич,— гэбэ тэрэмни.

— Зай, ерээрэй,— гэжэ нүхэртөө харюусабаб.— Шамай үглөөдэр хүлеэнэб. Хэрэгтэй саарһыешни олоно бээзбди.

Шахтынгаа архив тээшэ ошожо ябахадаа, үни үнгэрһэн жэлнүүдээ ой ухаандаа оруулаа һэм.

...Түрүүшынгээ практикада ерээд, шахта руу наһан соогоо түрүүшынхиеэ бууһанаа һананаб. Энэ хадаа 1950 оной ноябрь соо һэн. Арбан долоотой би тиихэдэ Шахты поселогто хадын-промышленна 1-дэхи һургуулида һурадаг байгааб.

— Ши, Иван, энэ хүбүүнтэй суг хүдэлхэш,— гэжэ мастернай хэлэбэ. Тэрэмни намһаа нэгэ бага аха наһанай буряад хүбүүн байшаба. Мүлхиһөөр тэрээндэ дүтэлхэдэмни:

— Хэн гэжэ нэрэтэйбши? Хаанахибши?— гэжэ асууба. Нэрэ обогоо, түрэһэн нютагаа нэрлэхэдэмни, тэрэмни:

— Би Прокопий гээшэб. Кабанскын аймагай Дулаан гэжэ нютагай хүм,— гээд, дулаахана̄ар миһэрбэ.

— Би нёдондо шинии һурадаг һургуули дүүргээ һэм. Тэрэ гэһээр эндэ хүдэлнэб,— гэжэ саашань үргэлжэлүүлбэ. Удаань нам тээшэ хёрхоор хараад:

— Зай, тиигэбэл, шүрбэһэ балсамнай хэр шанга гээшэб? —гэһэнэй һүүлээр, балсангыемни бажуугаад үзэбэ.

— Ээ, нүхэр, бирагүйхэн байнаш даа, эхын һүнһөө гараагүй хаш даа,— гээд Прокопий шангаар энеэгээ һэн.

— Ши, Иван, колхозник байгааш. Тиимэһээ ямаршье хүдэлмэриһөө айха ёһогүйш,— гэжэ шэнэ нүхэрни намайгаа хүхеэхые оролдобо.

Прокопий Николаевичай бүхы наһан минии нюдэн дээрэ үнгэрөө һэн.

1952 ондо тусхай һургуули дүүргээд, Прокопий Николаевич мүнөө болотор шахтада хүдэлнэ.

1-дэхи участогай начальник Н. Н. Королюк иигэжэ хөөрөө:

— Прокопий Николаевич Мангадаев манай эгээл үнинэй шахтернуудай нэгэн юм. Душэн нэгэн жэлдэ шахта соо хүдэлхэ гээшэ наадан бэшэ. Энэ нүхэр даруу номгон зантай, үгэ бүхэнөө һайн бодомжолжо үзөөд хэлэдэг. Манай 75-дахи лавада МКМ-1 гэжэ нүүрһэ малтадаг хуушанай комплекс хүдэлгэгдэдэг юм. Тиимэһээ тэрэмнай ходо эбдэрдэг. Энэ ушарһаа шахтер бүхэн үшөө хэдэн янзын хүдэлмэри хэхэ баатай болодог. Эндэ Прокопий Николаевич нэгэтэшье арсадаггүй.

Архивһаа хэрэгтэй саарһаяа абаад:

— Зай, Иван Андреевич, бишни яаранаб, ябахам даа,— гэжэ хэлээд гаража ошобо.

— Яаража ябаһаар — даарахаш,— гэжэ би нүхэрөө наадалбаб. Харюудань тэрэмни хүхюутэйгээр энеэгээ һэн.

Айлшанайнгаа хойноһоо үүдэ хааха зуураа:

— Ветерануудай бэеэрээшье, сэдьхэлээрээшье залуу дорюун зандаа даа,— гэжэ омогорхон шэбшээ һэм.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: П. Н. Мангадаев.

И. САМДАНОВ,
«Гусиноозерская» шахтын архивые даагша, ажалай ветеран.

ХАРИ ГҮРЭНДЭ ЭЛЬГЭЭНХААР

Яруунада ойн ажахынууд олон юм. Тэдэ ажахынууд жэл бүхэндэ түсэбһөө үлүү схээр модо унагаана. Хонишониие абажа харабал, үдэр һүнигүй хонидоо харууһалжа, амарха заягүй хүдэлдэгынь эли. Тэрэ ехэ хүдэлмэриингөө дээжыень мүнгөөр салин болгожо абана ха юм. Харин бэлэн ургаһан модо унагаагаад, тэрэнээ хари гүрэндэ эльгээгээд, бэлэхэнээр мүнгэ абахань гайхалтай. Хэды болотор иигэжэ байха юм?

Манай дээдын зургаанууд өөһэдынгөө зондо нэн түрүүн анхаралаа юундэ хандуулнагүй гээшэб?

С. ДОРЖИЕВ.

Малай үбэлжэлгэ — шанга шалгалта

ЗАДАГАЙ БАЙҺААР...

Хориин районой Анаагай совхозой Буламай отделениин һү һаалиин фермын коллектив ниитын адууһа малай үбэлжэлгэдэ али зэргын бэлэдхэлтэйгээр хүрэжэ ерэбэ гээшэб? Тон муу бэлэдхэлтэйгээр гээд хэлэхэдэ, нэгэшье алдуу болохогүй хаш.

Малайнь байранууд хүрэтэр ошохо аргагүй шабар шабха болошонхой. Харгы дээрэнь элһэ шорой асаржа, адхан жэгдэлжэ дэбдиһэн байгаа һаань, ямар һайн байха һэм. Үглөөгүүр эртэ үүр сайхын урда тээ ажалда ерэһэн, үдэшын боро хараанаар гэртээ бусаһан һаалишад резинэ хүндэ гэгшын сабхи үмдөөд, үбдэг хүрэмэ шабар соогуур алхалха баатай болодог. Фермынь газаа харанхы, бахананuudтань үлгөөтэй электролампочкануудшье гэжэ байхагүй даа. Ажахын хүтэлбэрилэгшэдтэ, зооветеринарна мэргэжэлтэдтэ ямар хамаа байха юм? Үбдэгсөө шабар соогуур тэдэнэр алхалха бэшэ ха юм.

Малайнь байра соо тодхогдоһон транспортёрынь муугаар хүдэлгэгдэнэ. Элдэб шалтагаануудһаа боложо, ходол зогсохоёо һанана. Үнеэдые һааха гэжэ тодхогдоһон түхеэрэлгэнь саг үргэлжэ ашаглагданагүй. Дутуу дундануудай саг соогоо усадхагдадаг һаань, ямар һайн байха һэм.

Фермын һаалишадай хэды оролдолго, үүсхэл гаргаашье һаань, байра байдалынь һайжаржа, элбэг ехээр сагаан эдеэ абаха гэхын аргагүй. Зунайшье бэлшээриин үедэ эндэхи һаалишад һайн дүнгүүдые түйлажа шадаагүй. Юуб гэхэдэ, үнеэдые һаахаар тодхогдоһон түхеэрэлгэнүүдын зайн галай дамжуулгын үгы байһанһаа боложо, үнинэй хүдэлгэгдөөгүй. Хаанаһаа ехэ һүн һаагдаха болоноб?

— Үбэлэйнгөө байрада зөөжэ ерэһээрнай, хоёрдохи һара ябажа байна. Малнай тариянай үлэгдэл дээрэ бэлшээгдэнэ. Һүүлэй үедэ тэндэмнайшье малай бэлшэхэ, эдихэ юумэн хомор болошонхой. Урдандаа энэ үеэр үнеэдтэ буйлуулагдаһан тэжээл үгэжэ байгша һэмди,— гэжэ фермын хүдэлмэришэн Батор Дондоков хөөрэнэ.

Үбэлэй һаранудай хугасаа соо эндэхи һаалишадай элбэг ехээр һү һааха гэхэдэнь, тэжээл буйлуулдаг кухнинь хүдэлгэгдэнэгүй. Хэзээнһээ тэрэнь ашаглагдажа эхилхэ юм? Мэдэхын аргагүй.

Отделениие урдандаа эрхилжэ байһан Дондок Дамбаев мүнөө амаралтада гаранхай. Орондонь Даши-Цырен Дондоков хүдэлнэ. Тэрэшье энэ асуудалда таатай харюу үгэжэ шадабагүй. Зүгөөр директор Куприяновһаа асуугты, тэрэл хүн мэдэхэ ёһотой гэбэл даа.

— Буламай фермын бүхы байрануудынь муудаа, хуушараа. Тэрэ мүртөө шабартай намаглиг газарта баригданхай юм. Хура бороогой һүүлээр энэ багаар ябахын аргагүй болошодог. Тэжээл буйлуулдаг кухниин байра шэнээр барюулха гэжэ байнабди. Бэлэдхэлэй хүдэлмэри хэгдэнэ,— гээд совхозой директор Николай Иванович бидэнэй асуудалда харюусаба.

— Тэжээлэй кухниин байшангай һуури табиха газартань нүхэн малтагдаа. Удаань барилгын материалнууд асарагдаа. Теэд автокранай үгы дээрэһээ юм гү, али ямар юм, бү мэдэе, барилгань зогсошонхой,— гэжэ малшан Сергей Цыремпилов һанамжаараа хубаалдана.

Үдэр, хоногууд үнгэрэн ошожол байна. Буламай фермэ хэзээ тэжээл бэлэдхэдэг кухнитай болохо юм. Үбэл шанга шалгалта гэгдэдэгынь буруу бэшэ. Энэ харюусалгатай хаһа гансашье малшадай урда бэшэ, ажахын ахамад мэргэжэлтэд П. Алсаева, В. Банаев, Т. Ильин, совхозой директор Н. Куприянов гэгшэдэй урда эрилтэ табина бшуу. Буламайнгаа һү һаалиин фермэдэ дайралдаһан дутуу дундануудые хэзээ бултыень усадхахань гээшэб? Али хуушарһан байрын орондо ондоо шэные хуурай, добо газарта бодхоохобди гэжэ суглаанууд дээрэ малшадайнгаа урда хэлээд, саарһан биил һэн гэжэ тогтоолнуудые бэшэжэрхёод ябаха сагтнай дүүрэхээр болоо бэшэ юм гү? Хубилган шэнэдхэлгын үе сагай эрилтэнүүдтэ харюусамаар хэмжээнүүдые абажа, үйлэдбэриингөө хэрэгүүдые эрхилэн ябуулхаар саг тулажа ерээл.

Г. ОЧИРОВ.

АВТОНОМИТО ШЭНЭ РЕСПУБЛИКА

ГОРНО-АЛТАЙСК. Хоёр үдэр үргэлжэлһэн шанга үгэ буляалдаанай һүүлдэ областной Соведэй ээлжээтэ бэшэ сесси дээрэ автономито область РСФСР-эй бүридэлдэ байха Горно-Алтайн Автономито Совет Социалис Республика болгогдон, хубилгагдаба. Республикын газар дээрэ ород хэлэн гүрэнэй гэжэ соносхогдоо.

Сесси дээрэ хадата Алтайн байгаалиин-экономическа зонын онсо эрхэ уялга тухай дүримэй проект бэһал хаража үзэгдэбэ. Тэрээнтэй зохилдуулан, Россин Федерацида байгаалиин-экономическа арбан зоно байгуулагдахаар хараалагдана. Тэдэнэй нэгэниинь Горно-Алтайнхи болохо юм. Сесси проектые һайшаажа, депутадуудай заһабаринууд болон ажаглалтануудые хараада абан, тэрэниие бэлэн болгохо зүбшэлэлгын комисси байгуулаа. Тэрэнэй һүүлдэ тус проект РСФСР-эй Верховно Соведэй сессиин үзэмжэдэ табигдаха ёһотой.

(ТАСС).

РОССИ: ЮҺЭН ҺАРЫН ДҮНГҮҮД

Россин арадай ажахыда таарамжагүй шэглэлнүүдэй ... шангадаһан тухай статистикын юһэн һарын дүнгүүдэ ... нэ гэжэ РСФСР-эй Госкомстадай «РСФСР-эй социально-... номическа байдал (1990 оной юһэн һара)» гэһэн мэдээсэл... хэлэгдэнэ. 1989 оной юһэн һаратай сасуулхада, индустри... хэрэглэмжын зүйлнүүдые («Б» бүлэг) бүтээлгэ 5,8 про... дээшэлээ. Гэхэ зуура хүн зоной мүнгэн олзо доход 14 ... цент нэмээ. Хангагдангүй үлэһэн хэрэглэмжэнүүдэй хэм... 110 миллиардһаа дээшэ түхэриг болоно. Хаа хаанагүй эд ... раан ба түлбэритэй хангалга дуталдана. Илангаяа эдеэ хоо... зүйлнүүдээр хангалгада энэнь мэдэрэгдэнэ. Нёдондо ж... зохихо хугасаатай сасуулхада, эдеэ хоолой зүйлнүүдэй ... лэдбэрилгэ бүхыдөө 2,2 процент нэмээ. Эдеэ хоолой ... нүүдые нормоор худалдаха ябадал дэлгэрнэ, худалдан аб... шадай карточканууд бии болгогдоно. Худалдан абалгын ... дото сэнгүүд хараа байса нэмээ.

Эд хэрэглэлгын дэлгүүр дээрэхи байдалай улам муу... байлгань экономикын тогтонижонги байдалые эбдэнэ, ... дай ажахые дэлгүүртэ шэлжэн оруулгада һаад болоно, ... дондо жэлэй энэл хугасаатай сасуулхада, юһэн һара соо ... мышленностьда үйлэдбэриин хэрэгсэлнүүдые («А» бүлэг) ... лэдбэрилгэ 2,5 процент хороһон байна. Үйлэдбэриин о... нүүдые барилгын программа дүүргэгдэнэгүй. Гэр байра ... социально-соёлой хэрэглэмжын олонхи объектнүүдые ... лалгада оруулалга горитойгоор хороо. Эмхидхэлэй муу ... һан дээрэһээ хартаабха, овощ хуряаха хүдэлмэри ехээр ... гайрһан байна.

Үйлэдбэрилэгдэһэн национальна доходой хэмжээн хоро... Нёдондо жэлэй зохихо хугасаатай сасуулхада, түрүүшын ... хад жэлдэ 1,3 процент хороһон байгаа һаа, январь-сентябрь... да 3,5 процент хороһон байба. Материальна үйлэдбэриин ... та шахуу һалбаринуудта продукциин хэмжээнэй хорол... мүн тэрэшэлэн гадаадын худалдаа наймаанай ажал ябуула... ородог олзо доходой хараа байса доошололготой энэнь ... боотой.

9 һара соо РСФСР 28 миллиард түхэригэй эд бараа га... дын оронуудта худалдаһан байна. Нёдондо жэлэй зохихо ... гасаатай сасуулхада, тэрэнь 7 процент хороһон болоно. ... даадаһаа худалдажа абтадаг эд бараанай хэмжээн 3 проц... дээшэлһэн, 34 миллиард түхэриг болоһон байна. Гадаа... партнернуудтай сэхэ холбоо тогтоожо, предприятинуудай ... бараа андалдан абалгань 8,3 процент ургаба.

1990 оной сентябриин 4-нэй байдалаар РСФСР-эй ... дээрэ гадаадын оронуудай фирмэнүүд болон эмхи зургаа... дай хабаадалгатай хамтын 1345 предприяти бүридхэлдэ ... һан байгаа.

1989 оной зохихо хугасаатай сасуулхада, январь-сентябрь... түрэһэн үхибүүдэй тоо 125 мянгаар хороо, харин наһа ба... шадай тоо 75 мянгаар олошороо. Жэлэй дүүрэтэр респуб... кын хүн зоной тоо 320 мянга шахуугаар олошорхоор хүл... дэнэ. Энэнь 1989 онойхиһоо2 дахин шахуу бага.

Январь-сентябрь һаранuudта ажал ябуулгын бүхы һалба... нуудта 74,4 миллион хүн, тэрэ тоодо 67,3 миллион хүдэл... ришэд болон алба хаагшад, 3,9 миллион — колхозникууд, ... миллион — кооперативуудай хүдэлмэрилэгшэд тоологдоно, ... миллион хүн хубиин ажал хэнэ. Нёдондо жэлэй зохихо ... гасаатай сасуулхада, гүрэнэй предприятинууд болон эмхи зу... гаануудай хүдэлмэрилэгшэдэй тоо 1,1 миллион хүнөөр үсө... һэн, кооперативуудай тоо 1,4 дахин нэмэһэн байна.

1,4 мянган промышленна предприяти, 8,8 мянган маг... нууд болон ниитын эдеэ хоолой предприятинууд, ажаһуу... лай хэрэглэмжэ хангалгын 104 предприяти ба ажаһуудал... байшан, ниитын хэрэглэмжын транспортын 237 предпри... арендээр хүдэлөө. Хүдөө ажахыда арендэ подряд хүгжэ... дэнэ. Тарияашадай (фермернүүдэй) ажахынуудай тоо ... шорхо.

Хүнүүдэй ажалдаа гараагүй, хии һаатаһан, захиргаанай ... шөөлөөр ажалдаа ерээгүй ба олоороо ажалдаа гараагүй ... һанһаа уламжалан, промышленностьда, барилгада хүдэл... риин саг алдалга 1,3 дахин ехэ болоо. Январь-сентябрь һа... ранuudта, 247 предприятинуудта забастовконуудай боло... дээрэһээ 12 миллион түхэригэй продукци үйлэдбэрилэгдэ... гүй.

Республикын предприятинууд болон эмхи зургаанууд ... ажаллажа олоһон юһэн һарын ашаг олзо, нёдондо жэлэй ... хихо хугасаатай сасуулхада, 6 процент хороһон, 90 милли... түхэриг болоһон байна. Ашаг олзоһоо 56,5 миллиард түхэ... РСФСР-эй гүрэнэй бюджедтэ оруулагдаа. Энэнь нёдондо ... лэй январь-сентябрь һаранuudайхиһаа 1,8 миллиард түх... гөөр бага болоно. Эрьесэһээ 54,3 миллиард түхэриг ... оробо. Энэнь 4,6 миллиард түхэригөөр ехэ.

9 һара соо хүн зоной мүнгэн олзо доход 271 миллиард ... хэриг болоһон, 14 процент ургаһан байна. Хэрэглэмжын ... тын жасануудһаа хүн зон 90,7 миллиард түхэриг хуга... нууд болон түлбэринүүдые абаа. Энэнь нёдондо жэлэй 9 һа... рынхиһаа 6,8 миллиардаар ехэ. Хүн зоной мүнгэнэй гарша... нууд 258 миллиард түхэриг болобо.

Январь-сентябрь һаранuudта эд бараанай ба хангалгын ... түүд нэмэжэ үргэлжэлөө. Бүхыдөө 103,7 процент, тэрэ тоо... эд бараанай сэнгүүд 104 процент болоһон байна. Нёдо... жэлэй энэл хугасаатай сасуулхада, эдеэ хоолой бэшэ ... янзын эд бараанай сэнгүүд 5 процент, эдеэ хоолой зүйлнүүд... сэнгүүд 3 процент нэмээ. Нёдондо жэлэй январь-сентябрь... сасуулхада, колхозой дэлгүүрнүүд дээрэхи сэнгүүд дунда ... гэнь 29 процент нэмэбэ.

Январь-сентябрь һаранuudта 184 миллиард түхэригэй (... нично сэнгүүдээр) арадай хэрэглэмжын эд бараа, тэрэ тоо... архиин зүйлнүүд үйлэдбэрилэгдөө. Энэнь нёдондо жэлэй... һээ 12,8 миллиард түхэригөөр ехэ.

Нёдондо жэлэй зохихо хугасаатай сасуулхада, 73 авто... мито республиканuудай, хизаарнуудай, областьнуудай 60-... — мяха үйлэдбэрилгэ, 21-дэнь — малай тоһо, 20-донь — ... зүйлнүүдые үйлэдбэрилгэ хороогдоһон байба.

66,3 миллиард түхэригэй эдеэ хоолой бэшэ эд бараан (... гэн промышленностиин эд бараае оруулангүй) үйлэдбэри... дэбэ. Энэнь нёдондо жэлэй январь-сентябрь һарынхиһаа ... процентээр ехэ. Оборонно комплексын предприятинуудай ... доо шэглэлтэй болгогдоһон дээрэһээ зарим тэды ургалта ... лагдаа. 37,2 миллиард түхэригэй хүнгэн промышленностиин ... бараан бүтээгдээ. Энэнь нёдондо жэлэй зохихо хугасаа... сасуулхада, 620 миллион түхэригөөр (1,7 процент) ехэ.

Республикада үйлэдбэрилэгдэһэн арадай хэрэглэмжын ... бараанай худалдаа наймаанда ороһон хэмжээн 11 проц... гадаадын оронуудһаа худалдажа абтаһан эд бараанай ... жээн 20 процент ургаба. 1989 оной январь—сентябрьтай ... суулхада, розничо эд бараанай эрьесэ 24 миллиард ... ригөөр нэмээ.

РСФСР-тэ жэлэй эхинһээ хойшо 1,3 миллион гэмтэ ябда... бүридхэлдэ абтаһан байна. Энэнь нёдондонойхиһоо 12 ... центээр ехэ.

Үнгэрһэн жэлэй январь-сентябрьтай сасуулхада, промы... ленна үйлэдбэриин ниитэ хэмжээн 9 һара соо 1,9 милли... түхэригөөр (0,5 процент доошолоо). Промышленностьда ... лай бүтээсэ 1,6 процент нэмэбэ. Худэлдэг хүнүүдэй тоо ... процент хороһон байна. Промышленна продукциин өөрт... үнэ сэн нэмэбэ.

Байгша оной 9 һара соо эдеэ хоолой промышленностиин ... предприятинуудта 56,2 миллиард түхэригэй эдеэ хоолой зүй... нүүд үйлэдбэрилэгдөө. Нёдондонойхиһоо оройдоол 1,2 мил... лиард түхэригөөр ехэ.

Республикын колхоз, совхозуудта 120 миллион гаран тонн... орооһон сохигдоһон, гүрэндэ 33 миллион тонно худалдаг... һан байба. Гүрэнэй захил 69 процент дүүргэгдээ.

Октябриин 22-ой байдалаар 16,5 миллион гектарта намар... ороохото ургамалнууд тариигдаһан байба. Энэнь нёдондо жэ... лэйхиһээ 2,6 миллион гектэраар бага.

Январь-сентябрь һаранuudта 8,2 миллион тонно мал ба шу... бүү (амидын шэгнүүрээр), 33,5 миллион тонно һүн, 25,66 мил... лиард үндэгэн худалдагдаа. 9 һара соо мал ба шубуу гүр... дэ худалдаха хэлсээн 74 процент, һүн —84, үндэгэн—74 про... цент дүүргэгдэһэн байба. Нооһо гүрэндэ худалдаха захил 9... процент дүүргэгдээ.

Агропромышленна комплексые хүгжөөлгэдэ январь—сен... тябрь һаранuudта 25,6 миллиард түхэригэй капитальна һомо... лолго хэрэглэгдэбэ.

Дүн хамта 33,8 миллион дүрбэлжэн метр талмайтай 5... мянган квартира ашаглалгада оруулагдаа. 1989 оной январь-... сентябрьтай сасуулхада, гэр байра ашаглалгада оруулалга ... 12 процент, һургуулинуудые — 29, больницануудые — 28, һур... гуулида ороодүй хүүгэдэй эмхи зургаануудые—18, клубуу... болон соёлой байшангуудые ашаглалгада оруулалга 14 про... цент хороһон байба. Амбулаторинууд болон поликлиники... нүүдые ашаглалгада оруулалга 32 процент нэмээ

56 миллиард түхэригэй гол фонднууд ашаглалгада оруула... даа. Энэнь нёдондонойхиһоо 6 процентээр бага. 89 милли... түхэригэй капитальна һомололго ашаглагдаа гэхэ гү, али энэнь ... нёдондо жэлэй 9 һарынхиһаа 5 процент бага.

Экономикые тогтонижоруулгада, гүрэнэй журам бэхижүү... гэдэ, дэлгүүртэ шэлжэн оролгын эрхэ нүхэсэлнүүдые бии ... гуулгада шэглүүлэгдэһэн хэмжээнүүд жэлэй түгэсхэлэй шата... да республикада бэелүүлэгдэхэ болоно.

(ТАСС).

Буряадай Композиторнуудай холбооной 50 жэлэй ой

ЙЛАҺАНАА ТҮГЭС АРЬБАДХАХА

ССР-эй Композиторнуудай холбооной байгуу- 0 жэлэй ойн баярта ан пленумэй түгэс- рээн стол» эмхид- айна. Горгүйсэдко- л соо манай рес- композиторнууд, айл- эд, Улаан-Удын хүг- илищиин багшанар, байлсаа.

хүдэлмэридэ хабаа- ндаа уншагшадтай ада иимэ. Монгол ндэхи Хүгжэм зо- холбооной правле- эгшэ Бэлигжаргал, композитор, МНР-эй тист Гончигсумлаа , Яхадай республи- ин Композиторнуу- ной правлениин ха- секретарь А. Са- еспубликын искусст- ла ажал ябуулагша, нэй шангай лауре- тов, Туваһаа рес- ядай артист, ком- Кенденбиль гэгшэд һан байна. Мүн ССР-эй Гүрэнэй шан- Ю. Корнаков (Ле- радhaa), РСФСР-эй нуудай холбоо- иин секретарь, «Со- журналай ахамад России Федерациин габьяата ажал ябуу- Корев, РСФСР-эй жесын директорэй Юрьева, компози- еева (бултадаа Мо- ленумэй хүдэлмэри- сэhан байна.

столой» хүдэлмэ- дай ССР-эй Компо- холбооной прав- уулэгшэ Б. Цырен- хэдэ, табин жэл ной гаталhан зам һан хүдэлмэри ту- р хеэрэжэ үгэбэ. дутуу дунданууд р нигэжэ хэлэбэ: жэлнүүдтэ зохёог- зүйлнүүд мүнөө ахаяа болинхой. энуудай нэгэн гэ- үрэдые дахин таби-ха зон үгы ха юм. Театрай-мнай уран һайханай, хүтэлбэрилхы бүридэлдэ дээдэ гарай мэргэжэлтэд дуталдана гэжэ сэхэ руунь хэлэлтэй.

Оркестрнай ямар байдалда гээшэб? Юрын инструментнүүд дуталдажа байха.

Артистнарайшье, композиторнуудайшье абадаг салин хүлһэн хаанаашье хүрэдэггүй. Тэрэшэлэн гонорарнай багаар түлэгдэдэг. Энээн тухай би газар бүри хэлэнэб. Дурсагдагша бэрхэшээлнүүдэй эгээл хүшэрынь гэбэл, гэр байраар дуталдалга болоно. Илангаяа залуушуулнай ядалдана. Пурбо Дамиранов гурбан үхибүүтэй юм, тэд өөрын байрагүй. Баир Дондоков гэртэхинтээ байрладаг. Вадим Юшин гэр бүлөөрөө эндэ-тэндэ байдаг. Намайешье абаад үзөө һаа, бэһал хүшэр байдалда байнаб. Нэгэ хүбүүнэймни гурбан үхибүүтэй, нүгөөдэмни — хоёр үхибүүтэй. Булта суглаа һуунабди. Байраяа уужам болгохо талаар ябуулга аяар арбаад жэл соо хэнэб.

Эдэ бүгэдэ бүхы бэрхэшээлнүүд композитор бүхэнэй зохёохы хүдэлмэридэ ямар ехэ һаад ушаруулнаб даа! Энээниие манай засагай, правительствын дарганар ойлгохоор болоол ха.

Шэнэ томо зохёолнуудые манай композиторнууд һүүлэй үедэ бэшэнэгүй гэлсэнэбди. Бэшэхэшье гэжэ хэлэхын аргагүй. Юуб гэхэдэ, оперо, балет бэшэхэдэ, айхабтар ехэ налог абтадаг болобо ха юм. Гүрэн түрэмнай мүнгэн жасаяа иимэ аргаар нэмэхэ гэжэ шиидээ юм гү даа?

Аялга хүгжэм зоной дунда дэлгэрүүлхэ талаар хүдэлмэри телевидени болон радиогой хүсөөр ябуулагдаха болоно ааб даа. Гэхэ зуура тэндэхи аппаратура ямар тулюур, хуушанай гээшэб! Таанад, композиторнууд, шэнэ хүгжэм, дуу зохёодог юм гүт гэжэ зон намһаа асуудаг байна. Тэдээндэ юун гэжэ харюусаха болонобиб?

Эгээл «үбшэнтэй» асуудал гэхэдэ, хэблэлтэй холбоотой. Жэшээнь, табин жэлэйнгээ ойдо һайндэрэй буклет гаргуулха гээ һэмди. Тэд тэрэмнай хожомдожо гарахань гээшэ. Бидэ 15 мянган хэһэгээр захяа һэмди. Тэрэмнайшье хожомдожо гарахынгаа хажуугаар үшөө үсөөн байхань хэбэртэй.

Энээнэй һүүлээр хэдэн зон үгэ хэлээ һэн. Буряадай композиторнуудай ябуулдаг ажал хүдэлмэридэ зохихо сэгнэлтэ үгтэһэн байна. **Н. Берестов** (Яхадай республика), **Ю. Корнаков** (Ленинград), **Ю. Корев** (Москва), **Гончигсумлаа** (МНР) гэгшэд үгэ хэлэхэдээ, хүн бүхэн өөрынгөө сэгнэлтэ үгэхынгөө хажуугаар дутуу дунданууды заагаа. Жэшээнь, **Ю. Корнаковой** хэлэһэн үгэнүүдһээ заримыень дурдая.

— Һайндэртээ зорюулагдаһан буклет гаргажа шадаагүйтнай харамтай байна. Мүн афишануудые гоё һайханаар хүүлэхэ һэнтэ. Энээндэ тодхор үзүүлһэн хүн гэхэдэ, Базар Очировичай хэлэһэнэй ёһоор, Хэблэлэй талаар гүрэнэй комитет болоно ха.

Аялга хүгжэм дэлгэрүүлхэ талаар телевидени ба радиогой үүргэ горитой гэжэ ойлгонобди. Гэхэ зуура симфоническа хүгжэмэй, үхибүүдэй хүгжэмэй концертнүүдтэ телевидениин хүдэлмэрилэгшэдэй ерээгүйнь гайхалтай.

Пленумэй үдэшэнүүдтэ зон олон байгаагүй. Гансал дуунай үдэшэдэ зон олоороо ерээ. Минии һанахада, һургуулинуудта, институдуудта уулзалганууды үнгэргэхэ байгаат.

Аха, дунда наһанай композиторнууд тушаа хэлэһэнэй үлүү. Тэдэниие булта һайн мэдэнэбди. Гансал Юрий Ирдынеевэй «Дара-эхын дүрэ шарай» гэжэ шэнэ баледыень дурдаһуу. Энэ нүхэрэйнгөө түлөө би баяртай байнаб. Ехэ гүнзэгы, һайн зохёол бэшээ.

Эндэ би залуушуулые тусгаарлан магтахамни. Пурбо Дамирановай кантата һонирхолтой зүйл болоо. Мүн Дарима Шагдарон, Баир Дондоков, Вадим Юшин гэгшэдэй пьесэнүүд, сюитэнүүд гүйсэдхэгдэжэ, залуушуулай ургажа байһан бэлиг шадабариие гэршэлбэ. Саашанхи зохёохы хүдэлмэридэнь үшөө ехэ амжалтануудые хүсэхэ байнаб.

Буряадай композиторнууд соёһоо **Ж. А. Батуев** үгэ хэлэхэдээ, түрэлхи холбоонойнгоо түүхые түрүүшын алхамуудһаань дурдаад, мүнөө үзэгдэдэг дутуу дунданууда усадхаха талаар дары хэмжээнүүдые абаха ёһотойбди гэжэ мэдүүлбэ.

Улаан-Удын хүгжэмэй училищиин багша **В. К. Лазарева** үгэ соогоо арадай аман зохёол дээрэ тогтоһон байна. Ород, буряад арадуудай аман зохёолой зүйлнүүдые суглуулха, шэнжэлхэ талаар ябуулагдадаг хүдэлмэриие улам эршэдхэхэ хэрэгтэй гэжэ онсолон тэмдэглэбэ.

— 1992 ондо Улаан-Удэдэ үнгэргэгдэхэ уласхоорондын фестиваль ехэ удха шанартай байха,— гэжэ Монгол ороной мэдээжэ композитор **Гончигсумлаа** хэлээ һэн.— Зүүн-урда, Түбэй Азиин хүгжэм зохёогшод сугларжа, дүй дүршэлөөрөө, түсэбүүдээрээ хубаалдахань ехэ дэмбэрэлтэй байха. Тиимэһээ бүгэдэндэ туһатай хөөрэлдөөн болохо бээ гэжэ найданаб.

Юрий Ирдынеевэй шэнэ балет олондо һайшаагдаа. Би мүн үндэрөөр сэгнэнэб. Зүгөөр хэдэн ажаглалта бии. Баледэй зарим хуби моноритмээр элбэг байна. Эндэ полиритмүүд дуталдана. Эхинһээ түгэс хүрэтэр нэгэ ритмэй хүгжэм зэдэлхэеэ һанана. Балет соо инаг дуран тухай хэлэгдэнхэй. Гэхэ зуура бурхан инаг дуран хоёр, минии һанахада, огто зохихогүй зүйлнүүд. Эдэ хоёрые холбоһоной дэмы. Алтан шара үнгөөр бүригдэһэн сцэнэ дээрэ хара хубсаһатай артистнуудай наадахада, таараха гүй байна.

Буряадай Композиторнуудай холбооной байгуулагдаһаар 50 жэлэй ойдо зорюулагдаһан хэмжээ ябуулганууд түгэсэбэ. Элдэб үеын манай композиторнууд үрэ түгэсөөр хүдэлжэ, үндэр хэмжээнэй, һонин-һонин зохёолнуудые бэшэнэ, бага бэшэ амжалта туйлагдана. Илангаяа залуу композиторнуудай зохёохы ажал баясуулба. Гэхэтэй хамта олон тоото дутуу дунданууд элирээ. Аялга хүгжэмэй бүхы жанрнуудта манай композиторнууд адли тэгшээр хүдэлхэ зэргэтэй. Харин һүүлэй үедэ романснууд зохёогдоногүй.

Ажаһуудалай талаар асуудал гол асуудалнуудай нэгэн болоно. Республикымнай засагай зургаанууд композиторнуудай болон артистнарай ажаһуудалай хүшэр эрхэ байдалые анхарха бээ гэжэ найдагдана.

Д. ДАМБАЕВ,
манай корр.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: композиторнуудай холбооной ойн баярай пленумэй нээлгын үедэ; Ю. Ирдынеевэй «Дара-эхын дүрэ шарай» гэһэн баледһээ хэһэг; РСФСР-эй габьяата артистка Т. Дудеева.

Ю. ЗЯБЛИЦЕВАЙ,
Ц. ЦЫРЕНЖАПОВАЙ
фотонууд.

Буряадай уран зохёолшодой шэнэ бүтээлнүүдһээ

Арсалан Жамбалон

ДУЛМА АБГАЙ

(Рассказ)

Һаяхан нютагайнгаа нэгэ наһажаал хүнэй ямбын хэрэгээр ошооб. Хүдөөлүүлгын һүүлээр, анханда ябаганаар хүршэ байһан айлай хүгшэн — Дулма абгайн (нигэжэ нютагаархид хүндэтэйгөөр нэрлэдэг юм) мэндые мэдэхэ һанаатай, гэртэнь оробоб. Дулма абгай наян наһандаа дүтэлжэ, үлгэ-һалга, бүхэтэр бишыхан бэетэй болоһон байба.

Гэртэ ороһоор мэндэшэлээд, гарай бэлэг бариба һэн хаб.

— Үгы, юрэдөө, хэн гээшэбши даа? Нюдэдни муудажа, хүниие танихаяашье болёоб даа, — гэн урдаһаамни тонгойжо байгаад харасагааба.

— Биб, Дэлгэрби. Мартаа гүт, абгай? Золтын Сагаанай хүбүүнби,— гэбэб.

— Ай, татхай! Шимнай гээшэ гүш? Хөөрхэй даа. Убгэржэ ябаа хүн ха юмши даа. Хаанаһаа орожо ерэбэ гээшэбши? Яаһан һонин хүн...— гэжэ ябаад, сай аягалшаба.

Би хаана байдаг, юу хэдэг, ямар хэрэгээр ерэһэн тухайдаа хүгшөөдэ тобшоор ойлгуулаад, тэрэнэй энхэ мэндыень һонирхоо һэн аабзаб. Байра байдалыньшье асуултагүй, хараад ойлгохоор байба. Анханайнгаа бишыхан гэртэ, зөөри хогшол болоод эд бараагааршье, хубсаһа хунараараршье ядуухан даа. Газаань нэгэ машина түлеэн буунхай.

— Зай, зай. Болоол гээшэ даа. Бишье яһала һайн байнаб даа. Мал бариха шадалгүй болоожо ядарагдаа ааб даа. Бэшээршье яданагүйб даа. Хүн зон орхидоггүй, туһалдаг даа. Зоной һайгаар зоборигүй байна гээшэб,— гэжэ Дулма абгай хөөрэнэ.

— Газаагаа түлеэтэй ха юмта даа. Хэндэ асаруулдагбта? Машина түлеэн юутэ болодог бэ?

— Юрэдөө, элдэб болоол ааб даа. Колхозоймнай түрүүлэгшэ залуушье һаа, урин налгай, һанаамгай бэрхэ, зонойнгоо тала харадаг хүн юм гэлсэгшэ. Ажалша айлай арбаад хүүгэдэй ехэнь юм ха гэжэ ойлгогшоб. Үсэгэлдэр энэ баруун Балдан хүршын хоёр хүбүүд машинаар түлеэ асаржа буулгажархёо. «Хаанаһаа асарбабта? Хэндэ хэдые түлэхэбиб?»— гэжэ һурахадамни: «Абгай, һанаагаа бү зоботы. Миинтэ туһаламжа. Таниие колхозоо эмхидхэлсээд, дайнай үедэ үргэһэ нойргүй, хооһо нойтоор ажаллажа, илалта асаралсаһан, дайнһаа хойшо һая болотор колхозойнгоо ажалда арсалтагүйгөөр хүдэлһэн ветеранмнай гээшэ, колхозой лесосекэһээ нэгэ машина хуурай сажан Дулма абгайда буулгажа үгэгты гээд түрүүлэгшын саарһа бэшэжэ үгэхэдэнь асарбабди. Амаралтын үдэр ерээд, ябталжа үгэхэбди гэжэ хэлээд ябашоол даа. Энэ түлеэень нилээд удаан түлихэлби, Ямар һайн һанаатай зон гээшэб! Урдань хүдэлжэ ябахадаа, түлеэгээ худалдажа абаад, үнгэрхэдөө, архи тамхяар хүлһэлжэ асаруулха баатай болгодогшо һэн... Үшөө тэрэ эригдэһэн уршаг муута архиень бэдэржэ һалирхаш. Теэд яахабши даа, пенсимни бүхыдөө ганса түлеэндэ ябашаха байна ха юм даа...

— Дулма абгай, пенситнай хэдыб?

— Гар дээрээ жараад түхэриг абадагби. Миин байгаад, мүнгэ абаналби даа. Тиин гэхэдэ, зариман үшөө улам саашаа шамарлажа байдаг лэ. «Шамарланхаар, шанга бари» гэһэн арадай сэсэн үгэ бии агша һэн даа. Юрэдөө, минии пенси ганса аминдаа хүрэнэ ааб даа. Үшөө ашанарайнгаа ерэхэдэ, үгэхэ юу хээ тантылаа аабзаб даа. Шууялдаад лэ орожо ерэхэ болоо ёһотой. Теэд гүрэн түрэдөө баяр хүргэхэлөө бэшэ юун гэхэбиб даа...

Энэ дэлгэр сэдьхэлтэй Дулма абгайн үнэн зүрхэнэй хара борогүй хөөрөөе шагнажа һууходаа, тэрэнэй нүхэр ба хүбүүн тухайдань һөнөөндөө оруулнаб. Нүхэрынь — Габзаад гээшэ ажалша бэрхэ хүн байһан юм. Эдэнэй хоёр хүүгэд дүшөөд жэлэй саана тоггоогүй һэн даа. Харин удаадахи хүбүүниинь тогтожо, тэрээндээ Тоггохо гэһэн нэрэ үгөө агша һэн. Тиин эхэ, эсэгэ хоёрынь ганса хүбүүгээ газарта хүргэнгүй, эрхэ зоргоорнь үндылгэһэн, наһан соогоо ажал хэжэ, өөһэдһөө харамнан суглуулһан мүнгэ зөөриез гамнангүй, Тоггоходо дээдэ һургуули дүүргүүлһэн юм. Тэрэнь һургуулияа дүүргэмсээрээ, ондоо яһанай басага һамга абаад, олзо бэдэржэ, хойто ороной ашагта малтамал абадаг нэгэ уурхайда хүдэлхэеэ ошоһоор ерба гаран жэл болобо ха. Габзал үбгэн хүбүүнэйнгээ олзо бэдэржэ ошохомни гэхэдэнь, нютаг соогоо бидэндээ дүтэ байхаяа яагаабши? Эндээшье ядахагүйлши гэһэн һанамжа хэлээ һэн ха. Тиихэдэнь, дээдэ һургуули дэмы дүүргээгүй ха юмбиб. Үшөө гэр бүлэтэй болобоб. Мүнөөнэй зон гээшэ аабзабди даа, городто байхабди. Хэнһээшье доротохогүй һайн байдалтай, элдэб һайхан хубсаһатай, өөрын автомашинатай байха ёһотойб. Таанар шэнги хүдөөгэй шабар соо, хүбхэгэр олзо доходшье олохо аргагүй газарта гүйрэншан шэнги байха гүбди гэжэ һөөргэдэһэн гэхэ. Теэд өөрыень тэнжээһэн, һургаһан, хүл дээрэнь гаргаһан эхэ, эсэгэнь, түрэл нютаг ба нүхэд зониинь Тоггоходо хэрэггүй, гансал өөрынь гоё гоо ажахы амгалан байдал хэрэгтэй байшоо ха юм.

— Дулма абгай! Хүбүүнтнай ерэдэг ааб даа? Һайнууд байна аабза?— гэжэ асуубаб.

— Табан жэл болоо гээшэ гү... Эсэгэнь дайнай шархаһаа боложо ехээр үбдөөд, гээгдэшоо һэн даа. Тиихэдэл телеграммымнай абажа, ерээд ошоо һэн. Тиин ерэхэб гэһэн аад, ерэнэгүйл даа. Барһад, сүлөөнь болоногүй юм ааб даа. Инженер юуниинь гэгшэб, сүлөөгүй ажалтай юм гээбы даа...

— Тандаа мүнгэ, хубсаһа эльгээжэ байдаг бэд даа?

— Юрэдөөл, барһад! Юугээ эльгээхэб даа! Машина, үнгэтэ телевизор, юун гээ һэн бэ, абаха юумэниинь олон гээбы даа. Үшөө хубсалнабди. Баһа хүүгэдээ хубсалуулнабди. Иигээд аргатай болоходоо эльгээхэбди гэжэ бэшээ һэн. Теэд би яданагүйлби дөө... Тэдэ барһадайнгаа һанаае зоболгоод яахамниб. Өөһэдөөл үбшэ хабшангүй, олон болоожо, элбэг-дэлбэг ядамаргүй байха болтогой...

Иимэ хөөрэлдөөнэй һүүлээр сэдьхэл бодолни хүмэрижэ, Дулма абгайе хайралдаһамни хүрэбэ. Тиихэтэй хамта, Тоггохые зэмэлхэ дурамни хүрэнэ. Эжы, абынгаа гандашагүй гүн ехэ энхэрэл ба дурлалаар хүреэлэгдэн, бүхы анхарал, оролдолгынь ашаар ажабайдалай үргэн харгыда гараһанаа мартаһан Тоггохын һэшхэлгүй һэбхи ябадалдань урмаа хухархаар байба. Тииһээ тиитэрээ инженер ха юм, хойто зүгэйхеэр ехэ мүнгэ абана бшуу. Эжыгээ хэжуудаа абаашаад, ан-бун үргэхөөр гээшэл. Өөрөөшье эхэ, эсэгынгээ үндэр наһандаа хүрэжэ, хүүгэдээ шарайшалха болоо һаа, яахабиб гэжэ бодоногүй ха гү?

Зүгөөр Дулма хүгшөө хүүгэдэйнгээ яажашье ябаа һаань хайрлажа, үмөөржэ байна ха юм. Эхэ хүнэй табисуур иимэл ха юм даа. Тиигээд лэ ядарал, бэрхэшээлнүүдээ сэдьхэл бодолойнгоо тэсэбэри соо нюугаад, мэдүүлэнгүй ябадаг эхэ, эсэгэнэр амиды мэндэ ябахадаа, хүүгэдтээ мүнхэ шэнгеэр һанагдажа магад. Теэд Тоггохо хүбүүнэйнгээ ерэжэ үрдеэгүйдэ Дулма абгайн унтан унташоо һаань, ямар гомдолтой байхаб даа? Нюрга руумни хүйтэн «шоргоолзон» гүйһэн мэтэ үзэгдэбэ...

Тэрэ дары Дулма абгайһаа Тоггохын гэрэй адрес бэшэжэ абабаб.

— Зай, абгай! Би мордохомни даа. Энхэ амгалан һуугыт даа!

— Хүрөө хадаа бэрхэш даа. Һайн ябаарай. Гэр бүлөөрөө һайн байгты! Ерэжэ байгаарай.

— Тиигэхэб даа, һанаагаа бү зоботы. Тоггохошье удахагүй ерэхэ даа...

Дулма абгай анханда ахадүүнэр мэтэ эбтэй эмхитэй ажаһууһан хүршынгөө хүбүүе хаража баярлаһандаа юм гү, али уян зөөлэн сэдьхэлээ хүдэлжэ уярһандаа гү — намда дүтэлжэ, хүбүүгээ тааладагтаал адляар түнтүүемни үндэн таалаба.

— Золтой, заяатай ябыш даа.

— Үреэл тоггог! Зай, баяртай!...

Гэрһээ гараад ябахадаа, «эжыгээ гансаарайнь бү орхи. Ашыень харюулжа, үргэхэ ээлжээншни ерэбэ. Мэдээ оро!..» гэһэн эрид шанга бэшэг Тоггоходо дары түргэн эльгээхэ гэжэ шиидэбэб.

Арадай багша алдартай

ЭХЭЛЭЭ ЭДИРШҮҮЛДЭ ТҮХӨӨЖЭ...

оtор буряад хэлэ- ажаллаха гээшэ най эрхэ байдалда ундэтэй хэрэг бай- юуб гэхэдэ, 1970- үеэр Буряад оро- эхир бодолтой хү- эдэй үүсхэлээр һур- түрэлхи хэлэ шу- саагүй хоригдоһон орон дотор наци- дын харилсаа хол- үргэдэжэ, һургуу- олон, эрдэм бэли- нүүдэй олошор- буряад хэлэ шу- ябахадашье ай- эһэн баримта дээрэ үндэр тушаалтад даг һэн.

ССР-эй Арадай эр- лай министерствын программаар Агын автономито округой үдта түрэлхи хэлэ- нүүдэй үнгэргэгдэ- хада, мэнайшье үбүүд буряад хэлэ, ёһын тэдыдэ ошоһон юм. Энээн- өө ургажа ябаһан эй түрэлхи хэлээ хандаса хараагүй гээшэ.

хэлэнэй хэшээлнүүд- ябахагүйдэ дуран хүсэд ухаа ороо- заахан үхибүүд тү- хэшээлэй болохые ажа байха. Ушарынь ээлжээтэ 45 ми- тэр, зоргон соогоо үрдихые эрмэлзэхэ. нүхэсэлдэ буряад багшанар бусадта ор- дарагданги, газаа- байдаг байгаа. сагай эрхээр ёһын эшээлээ үнгэргөөд лэ, ой хүлһэ селингаа аалихан ябада- гаа зободог. Үсөөхэн лэ багшанар иимэ байдалтай яашье эбсэдэггүй байгаа. Улаан-Одоной дунда һургуулиин буряад хэлэнэй, литературын багша Марина Абидуевна Рабданова эгээл иимэ багшанарай тоодо оролсохол ёһоороо оролсодог. Буряад хэлэнэй газаашалуулһан 70-аад онуудташье тэрэ толгойгоо үргөөд, омог дорюунаар гэшхэлэн, нютагайнгаа эдир үетэндэ түрэлхи хэлэ заажа, түрэл арадайнгаа оюун бэлигэй баялигһаа хүртөөлсэдэг байһан юм. Үхибүүд буряадаар уншадаг, бэшэдэг болохынгоо хажуугаар, арадайнгаа түүхэ домог, ёһо заншал шудалһан гээшэ. Бабжа-Барас баатар, Бальжан хатанай домогһоо эхилээд, Үбгэн-Жэбжэнэй мэргэн, Абай Гэсэрэй юһэн һалаанууд хүрэтэр анхарал ехэтэйгээр уншажа шададаг залуушуул Улаан-Одоной дунда һургуулида олон һэн. Тогтонги байдалай түлэг үедэшье, Улаан-Одоной дунда һургуулиин буряад хэлэнэй, литературын кабинет уран гоёор, удха түгэлдэрөөр шэмэглэгдэһэн, түхеэрэгдэһэн байдаг бэлэй. Тиимэһээ нютагайнгаа эдир үетэнэй анхаралые татаха. Юрэдөөл, Марина Абидуевнагай үнгэргэһэн хэшээлнүүдтэ үхибүүд ёһын тэдыдэ ябадаг бэшэ, харин аялга һайхан буряад хэлэнэйнгээ амта шэмтыень өөһэдынгөө сэдьхэл бодолдо шэнгээжэ абаха гэһэн үлзы бодолтойгоор кабинэдэйнь богоһо алхадаг байһан юм. Юундэ эдэ бүгэдэ бэримтануудые үнгэрһэн сагта хэлэнэбибди гэхэдэ, үнэхөөрөөл, тэрэ зандарган захиралтын жэлнүүд хэдэрэн үнгэржэ, мүнөө газаамнай ондсо оршон байдал ерэнхэй. Теэд Марина Абидуевна үнгэрһэн ошоһон жэлнүүдые муугаар дурсадаггүй.

Ушарынь гэхэдэ, тэрэнэй хорёод жэлэй саана һургаһан, хүмүүжүүлһэн үхибүүдынь мүнөө ехэнүүд боложо, бэеэ дааһан ажабайдалай утын замда гаранхай. Хэдэн һурагшадынь багшынгаа замые шэлэн, буряад хэлэнэй багшанар болонхой. Мүнөө үедэ Марина Абидуевнагай һургаһан үхибүүд округой олонхи нютагуудта амжалтатай ажаллана.

Харин хатуу сагые тэсэмгэй дабаһан, шэнэ сагые урматай угтаһан багшамнай мүнөө үедэ шэнэ хүсэл эрмэлзэлтэйгээр түрэлхи хэлэеэ эдир үетэндэ заана. Буряад хэлэеэ, ёһо заншалаа һэргээхэ гэһэн дэмбэрээ ехэтэ хүдэлөөндэ Уртын Улаан-Одоной һургуулиин буряад хэлэнэй литературын багшэ, РСФСР-эй арадай гэгээрэлэй отличник Марина Абидуевна Рабданова эдэбхитэй хабаадалсана. Буряадай ниислэл Улаан-Үдэдэ гү, али округой түб Аха тосхондо үнгэргэгдэһэн элдэб хэмжээ ябуулганууд-та тэрэ таһалгаряагүй хабаадалсадаг. Сагаан-Шулуутайда уран зохёолшо Цырен-Базар Бадмаевай 60 наһанай ойдо зорюулагдаһан һайндэрэй үнгэргэгдэхэдэ, Марина Абидуевна үхибүүдээрээ тэрээндэ эдэбхитэй хабаадалсаа бэлэй. Мүн уран зохёолшод Ж. Балданжабон, Ж. Тумунов гэгшэдэй ойн баярай хэмжээ ябуулгануудта һурагшадаа хабаадалсуулаа. Үнгэрэгшэ хабар Ага тосхондо «Минии үг гарбал» гэжэ һайндэрэй үнгэргэгдэхэдэ, Улаан-Одоной дунда һургуулиин һурагшад тэрээндэ хабаадалсажа, онсо шалгараа бэлэй.

Марина Абидуевна олон жэлдэ багшаар ажаллажа ябаха зуураа али һурагшада ямараар хандахадаа, анхаралыень өөр тээшээ татажа, эсэстэнь тэрээндэ гүнзэгы эрдэм мэдэсэ олгожо шадахабиб гэжэ удаан. сагай туршада бодомжолдог заншалтай. Тиимэл байхалаарнь, һурагшадайнь 50—70 процентнь гүрэнэй шалгалтануудые тушаахадаа, жэл бүхэндэ эрхим сэгнэлтэнүүдые абадаг байна. Зүгөөр иимэ үрэ дүн туйлахын тула Марина Абидуевна хэды ехэ үүсхэл оролдолго, хүсэ шадал гарганаб даа! Оршон тойронхи ажабайдалайнгаа, үер түргэн үе сагайнгаа гүйдэлһөө үлэхэгүйн тула багша хүн гээшэ бүхы юумые ухамайгаар ухаалдиха, олон юумээр һонирхохо, ном һудар ехээр уншажа, эрдэм мэдэсээ дээшэлүүлжэ байха уялгатай. Багша Абидуева эдэ бүгэдые хүмүүжүүлгынгөө ажалда ото баримталжа ябадаг.

Үнгэрэгшэ жэлдэ «Учительская газетын» редакци, педагогикын ниитын эмхинүүд «Жэлэй эрхим багша» гэһэн конкурс соносхоһон, юм. Манай үргэн ехэ Эхэ ороной нютаг, хизаар һуурин бүхэнүүдтэ, город, тосхонуудта һуралсалай шэнэ жэлэй урдахана энэ конкурсын дүн согсологдожо, илагшад тодорһон байна. Агын округой Уртын Улаан-Одоной дунда һургуулиин буряад хэлэнэй багша олонсой һанамжаар «Үнгэрһэн һуралсалай жэлэй эрхим багша» гэһэн нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Манай нютагай түрэлхи хэлэндэ дуратайшуул, тэрэнэй хуби заяан тухай һанаагаа зобогшод энэ ушарые урма баяраар угтабад. Өөрөө Марина Абидуевна үндэр нэрэ зэргэдэ хүртэхэдөө, үлүүсэ ехээр баярлаагүй. Харин урда мэтэл, даруу номгон зантай, шэлэһэн мэргэжэлээ эрхилһээр. Ушар юуб гэхэдэ, буряад хэлэнэй багшын мэргэжэл шудалхадаашье, удаань багша болоод, хүндэ хүшэр үе сагуудта ажаллахадааш, мүн мүнөө, түрэлхи хэлэеэ, ёһо заншалаа һэргээлгын түлэг үедэшье тэрэ буряад арадаа гэгээрүүлхэ гэһэн нангин хэрэгые урагшатай бэелүүлхын түлөө тэмсэжэ ябана.

Б. ГАРМАЖАПОВ,
манай корр.

АЖАЛШАДАЙ БЭШЭГҮҮД

НАЙМААЛАГШАГҮЙГӨӨР...

Хонишод, малшадта үдэр бүри хэрэгтэй болодог эдеэ хоолой, эд бараанай зүйлнүүдээр таһалгаряагүй хангажа байха гээшэ мүнөөдэрэй эрилтэнүүдэй нэгэн болоно. Загастайн сельпо ажахын бүхы фермэ, отарануудай дэргэдэ наймаалагшагүй ларегуудые нээжэ, бултанда һайшаагдаба.

— Фермэ, отарануудта бии болгогдоһон ларегуудта үдэртөө зуугаад түхэригэй эдеэ хоол, эд бараан асарагдажа табигдана. Сельпогой автолавка эдэ бүгэдые асаржа, һэлгэжэ, нэмэжэ байдаг болоо,—гэжэ нютагай сельпогой худалдаа наймаанай таһагые даагша Л. Д. Ринчинова омогорхоно.

Ажалша коллективүүдые иимэ аргаар хангажа байдаг болоһонһоонь хойшо малшад районойнгоо, ажахынгаа түб бууса руу эдеэ хоолой зүйлнүүдые бэдэржэ ошохоёо болиһондоо аргагүй баяртай.

Т. ПНЕВА.

ХЭРЭГТЭЙ ЮМ ГҮ?

Манай һургуулида түмэрэй хаядаһа суглуулха долоон хоног үнгэргэгдэбэ. «Бултадаа түмэрэй хаядаһа суглуулая!», «Эхэ орондоо—металл!» гэһэн уряа доро һурагша бүхэн эдэбхитэйгээр хабаадалсаба. Зүгөөр эдэ суглуулагдаһан түмэрэй хаядаһан саг соогоо зөөгдэжэ, тушаагдана гү гэһэн асуудал бидэнэрые ехэтэ һонирхуулна. Юуб гэхэдэ, бидэнэрэй холо, ойроһоо шэрэжэ асарһан түмэр түдэгэ һургуулиимнай газаа хэдэн һэра, жэлээр жэбэржэ хэбтэдэг болоо. Бидэнэр эдэниие юундэ, юунэй түлөө суглуулжа, үдэрөө барадаг хэшээлнүүдээ орхидог гээшэбибди?

Урдандаа манай суглуулһан түмэрэй хаядаһан саг соогоо зөөгдэжэ абаашагдадаг байһан юм. Эндэ һургуулиин хүтэлбэрилэгшэд али нэгэн предприятитай хэлсээ хэжэ, ашаанай машинаар бидэнэйнгээ суглуулһан түмэр түдэгэ абаашадаг һэн. Тиихэдэ суглуулжа тушааһан түмэрэйнгөө түлөө урмашуулагдажа, һургуулидаа бага бэшэ орошо оруулдаг һэмди. Тэрэ мүнгэн һургуулида хэрэгтэй зүйлнүүдые худалдажа абахада, нэмэри боложо үгэдэг һэаб даа. Жэшээнь, үнгэрэгшэ һуралсалай жэлдэ түмэрэй хаядаһа суглуулжа олоһон мүнгөөрөө һургуулиин дискотекэдэ аппаратура худалдажа абаа һэмди. Харин мүнөө?..

Ю. КУШНАРЕВ,
Д. ЭЛЬЯСОВ.
Улаан-Үдын 1-дэхи дунда һургуулиин ахалагша классуудай соведэй гэшүүд.

ТАСС
ХИЛЫН СААНАҺАА

ЛОНДОН. Ойрын ерээдүйн Европын «барилга» тухай асуудал урдамнай табигдаад байна. Тэрэниие бариха үедэ нэгэдэл ба хамжаан шухала үүргэ дүүргэхэ ёһотой,— гэжэ Англиин «Файнэншл таймс» газетэдэ толилуулһан статья соогоо ФРГ-гэй канцлер Гельмут Коль бэшээ һэн.

Ерээдүйн Европые байгуулгада политическэ ба экономическа талаар, соёлой ба аюулгүй байдалай асуудалнуудаар Советскэ Союзые бүри ехээр хабаадуулгые туйлаха гээшэ тэрэнэй толгойлдог правительствын шухала зорилгонуудай нэгэниинь мүн гэжэ тэрэ онсолон заагаа һэн. Советскэ Союзай арадууд Европотой гансашье географиин талаар бэшэ, харин түүхын, соёл болбосоролой талаар холбоотой юм гэжэ олон хүнүүд мартанхай.

Иимэ холбоо барисаан политическэ талаар туһатай байжа болохо,— гээд Г. Коль статья соогоо тэмдэглэнэ.

ПРАГА. Хожомоо Советскэ Союзай 13 миллион тонно хүрэтэр нефть Чехословакида эльгээхэ тухайнь Москвада хэлсээ һэмди,— гэжэ ЧСФР-эй правительствын түрүүлэгшэ Мариан Чалфа мэдээсэлэй ЧТК агентствэдэ интервью үгэхэдөө хэлээ һэн. Тэрэ албанай хэрэгээр Москва ошоһон байгаа.

Эдэ түсэбүүдые бэелүүлхын түлөө 3 эрилтэ дүүргэхэ хэрэгтэй гэжэ Чехословакиин хүтэлбэрилэгшэ мэдүүлбэ. Нэгэдэхи эрилтын ёһоор, Чехословаки нефтиин түлөө совет нефть болбосоруулгын промышленностьда машина бүтээлгын продукци үгэхэ ёһотой. Хоёрдохи эрилтэнь гэхэдэ, нефть олзоборилогшод өөһэдөө Чехословакида хэрэгтэй эд бараагаа шэлэхэ болоно. Гурбадахи эрилтын удхань гэбэл, сүлөөтэйгөөр андалдадаг валютаар түлбэри бэелүүлэгдэхэ ёһотой.

ТОЛИ

Түрэл нютагаймнай түүхэһээ

НИИСЛЭЛ ХОТО ТУХАЙ

ХУУШАН сагай Дээдэ-Үдэ хото (Үдын-Байшан гэдэг байгаа) манай Буряад-Монголой Автономито Республикын 1923 ондо тогтоходо, республикамнай, ниислэл хото болгогдоо бэлэй. Түбхын түрүүндэ 1895 оной архивай баримтада хандажа, эндэхи үйлэдбэриин газарнуудые, хүдэлмэришэдэй тооо харуулая. Арһа элдэхэ, болбосоруулха фабрика, завод нэрэтэй найман үйлэдбэриин газар бии һэн. Тэндэ хамта дээрээ 23 хүдэлмэришэдтэй бэлэй. Хурабшаадхын талха гаргадаг 30 хүдэлмэришэдтэй ууралаар хүдэлдэг тээрмэ, архи нэрэдэг гурбан заводто 187 хүдэлмэришэд, хоёр хүдэлмэришэдтэй пивэ хэдэг завод, 3 хүдэлмэришэдтэй тоһо болбосоруулдаг завод бии һэн. Тиихэдэ Дээдэ-Үдын округой мэдэлэй нэрэтэй Петровско түмэр болон шэрэм гаргадаг завод 436 хүдэлмэришэдтэй байгаа. 23 хүдэлмэришэдтэй шэлэй завод, дүрбэн хүдэлмэришэдтэй шубуун дэн гаргадаг завод гэхэ мэтэ оройдоол юһэн заводто хамтадаа 720 хүдэлмэришэдтэй һэн. Тэдэнэй олонхинь Петровско заводто тоологдодог байгаа юм. Мүн иимэрхүү байдалтай тухайнь профессор О. М. Ковалевский бэшэнэ. Тэрэ 1895 оной мэдээгээр, Дээдэ-Үдын приходско 3 училищида 137 һурагшад һурадаг һэн, уезднэ училищида 70 һурагшадтай һэн. Манай буряад бараг хүбүүд эндэ һуража гараһан байдаг. 99 һурагшадтай эхэнэрэй гимнази, 26 һурагшадтай церковно-приходско һургуули, хамта дээрээ 6 һургуулида 233 һурагшад һурадаг байгаа. (Ф. 8, оп. 1/817).

Дээдэ-Үдын зүүн захаһаа хори буряадай газар эхилдэг байгаа.

1859 оной баримта соо Онгостой-Шэнэһэтэдэ 32 эрэ, 38 эмэгтэй зон һуудаг байгаа. Тэдэнэй олонхинь худай ба зүүн хуаасай угай хори буряад зон байгаа юм. Онгостой гээшэмнай мүнөөнэй Дээдэ-Онгостойн зуһалангуудай, ипподромой, тубсанаториин эзэлһэн газарнууд болоно гээшэ.

Мүнөө сагай байдалаар абажа үзэхэдэ, гушаад оной үедэ, мүн дайнай урдахи жэлнүүдтэ алин тухай томо-томо фабрика, заводууд баригдаа гээшэб! ЛВРЗ, авиазавод болон хэдэн бусад үйлэдбэринүүд бии болоо, тэдэ бүгэдэ манай совет зоной хүсөөр байгуулагдаа! 1927—1928 онуудта анха түрүүн Дээдэ-Үдэ ерэжэ һурахадамни, мүнөөнэй ЛВРЗ-гэй байһан газарта, модон соогуур сэрэгэй һургуули, Осоавиахимай (мүнөөнэй ДОСААФ) һуралсал хэдэг хооһон талмайнууд байгша бэлэй. Сэлэнгэ мүрэн дээгүүр хүүргэшье тиихэдэ байгаагүй, зобожо тулижа, али болохоор уһа гаталдаг бэлэй.

1928 онһоо захалжа, ниислэл хотодомнай Соведүүдэй байшан 2—3 жэлэй турша соо баригдаа бэлэй. Тиихэдэ Бурпедтехникумдэ һурадаг бидэнэр сүлөөтэй сагтаа тус барилгын 2-дохи, 3-дахи дабхарта хирпиисэ үргэлжэ гаргадаг байгаабди. Юумэ үргэхэ кран тэрэ сагта харагдадаггүй һэн.

Мүнөө сагай байдалые абажа үзэхэдэ, Улаан-Үдэ хотымнай гурбан район соо хэдэн олон 9 дабхар үндэр гэрнүүдэй хойно хойноһоо бодожол байхыень хоёр нюдөөрөө үзэжэ байнабди.

Авиазаводой дэргэдэ Восточный гэжэ алдартай шэнэ город, харин Силикатный гэжэ алдартай мүн шэнэ город ниислэл хотымнай баруун-урда захада бодожо байна. ТЭЦ-2 гэдэг томо барилга хотымнай зүүн-урда хажууда баригдажа, хойнонь гаража ядажа байнхай. Энэмнай городые дулаагаар, мүн зайн галаар хангаха юм бэзэ. Манай амжалта ехэ! Дутуу дунда зүйлнүүд яһала бии. Зарим нүхэд муу аматай, гансал дутуу дунда байдалые дэбэргэжэ байгаад хэлэхэшье зон ябадаг даа!..

М. ДУГАРОВ,
ажалай ба дайнай ветеран.

УНШАГШАДАЙМНАЙ ДЭБТЭРҺЭЭ

Эдэ шүлэгүүдэй автор Елизавета Васильевна Бальжирова — багшын ажалай ветеран. Анхандаа П. И. Чайковскиин нэрэмжэтэ хүгжэмэй училищиин театральна таһагые дүүргэһэн байна. Олон аша зээнэрэй төөдэй сүлөөтэй сагтаа шүлэг найруулжа туршана. Мүнөө Хэжэнгын аймагай Загаһата нютагта ажаһуудаг.

ХЭЖЭНГЭДЭМНАЙ

Ая гангата, аршаанта
Хэжэнгэдэмнай
Алтан гургалдай
уянгалдаг
лэ һэн ха.
Алтан гургалдайн
уурхайлдаг
хаһа
Аянга дуунуудтамнай
дурдагданал гээшэ ха.
Толи мэтэ тооромуудтай
таладамнай
Талын тоодог тоггодог
лэ һэн ха.
Талын тоодогой үндэгэлдэг
хаһа
Түүхэ болон түгэсөөл
гээшэ ха.
Загаһата гэжэ гүнзэгы
нууртамнай
Загаһад булгилдан исалдаг
лэ һэн ха.
Загаһадай бисалан
түрһэлдэг
үе саг
Зүүдэн шэнги үнгэрөөл
гээшэ ха.

* * *

Үндэр модотой, үргэн
тайгадамнай
Үнэтэ ангууд үдэдэг
лэ һэн ха.
Үнэтэ ангуудай зулзагалдаг
үе саг
Үльгэр онтохондол үлөөл
гээшэ ха.
Элдин хонгор, уудам
Хэжэнгэдэмнай
Энхэ тайбан байдалай
тэмдэг
Табан хушуун адуу
малдамнай
Тэмээн тэхэрин ботогонхо
гээшэ гү!

Асуудалда харюу

— Хэды хүгшэды
үргөөбта!
— Зүүн гарайм хургадай
тоо.
— Хэды наһа эдлээд һэм!
— Зуунай хорёо соо ороод
һэн
— Хэды хүүгэды
дэгжээгээбта!
— Баруун гарайм хургадай
тоо.
— Хэды ашанар,
зээнэртэйбта!
— Хоёр гарайм хургадай
тоо.
— Хэдынь хүбүүд, басагад
бэ!
— Тэдэмнай мүнөө дээрээ
Тэгшэ адли хубааритай:
Баруун гарайм хургадай
тоогоор хүбүүд юм.
Зүүн гарайм хургадай
тоогоор басагад юм.

Нютаг

Адуун һүрэгтөө соёрогшо
Агта хүлэгэйм унаган юм.
Айдар наһыем үгшөөгшэ
Аба эжым нютаг юм.
Эжэл һүрэгтөө табарагша
Эмниг хүлэгэйм унаган
юм.
Эдир наһыем энхэрэгшэ
Эжы абым нютаг юм.
Хурдан һүрэгтөө хатарагша
Хула хүлэгэйм унаган юм.
Хүүгэн наһым хайрлагша
Хүдөө Загаһата нютаг юм.

Улаалзай

Тад улаахан улаалзай,
Талын сэсэг сооһоо
Таняаб шамай холоһоо,
Таатай олоор ургааш даа,
Тааһан шэнгеэр даллааш
даа.
Гал улаахан улаалзай
Газарай дээжэ хүрьһэндэ
Ганса гансаар монсойһон
Гамтай амтан тибһыеш
Гадаһаар хүндэн абахам гү!
Үбгэд, хүгшэд, хүүгэдээ,
Үеын хүндэтэ нүхэдөө,
Үндэр гэгшын айлшадаа
Үнэтэ энэ бэлэгээршни
Үрмэн болгоод хүндэлхэб.

ТӨӨДЭЙМ ХУБСАР*

Хоорхэй, минии төөдэй
Хадамай басаган эжыдэм
Хокин, адуун хубсар
Хашаргүйхэн оёош даа.
Хүүхэн наһыем
дүнгэлсэгшэ
Хүгшэн буурал
төөдэймни.
Эхэнэр хүнэй уялгата
Элдэб ажалай хажуугаар
Элдэжэ, зүйжэ, холбожо,
Эдлэл болгон урлааш даа.
Үншэрһэн зээнэрээ
үргэлсөөш
Үндэр наһатай
төөдэймни.
Эсэшэ сусашагүй
хүлэгүүдэй
Элэжэ хубирсагүй хубсар

*) Хубсар (байгаг-худэри үгэ) — годоор оёгдоһон һуури.

МИНИИ ТАРИҺАН МОДОН

(Үгүүлэл)

Ябагдаа даа, ябагдаа энэ наһартаа эжынгээ түрэһэн нютагаар, гулгаа һайхан гургалдайн дуута хаһадаа балшар, залуу наһанайнгаа баяраар билтарһан сэлмэг үдэрнүүдые һанажа, аха дүүнэртээ, үетэн нүхэдтөө аляа зугаа гарган амараад, һөөргөө бусахада, досоо тэниглэн, дулаан намдуу байдагынь дамжаггүй.

Би балшар наһаяа, эхин шатын классай жэлнүүдые түрэһэн Цагаатай нютагтаа үнгэргэһэн аад, дунда һургуулиие хүршэ Дээдэ-Үшөөтэйдэ, үхибүүдэй хамтын байрада үетэн нүхэдтөө шаг шууяа табилдажа үнгэрһэн, һураһанби.

...Нэгэтэ хабарай эхеэр бүхы Үшөөтэйн һургууляар хүүеэншууян болошобо гээшэ. Һургуулиимнай директор хамтын ехэ линейкэ татаба. Үглөөдэр таригдаха жэжэ модод хэдэн машинаар асарагдахань, тиимэһээ үдэһөө хойшо булта тэдэниие һуулгаха нүхэнүүдые малтаха болообди гэжэ хэлэбэ. Үглөөдэрынь һэн гү, бэшэ гү, нээрээшье, багахан модод асарагдажа, һурагша бүхэн нэгэ-нэгэ модо тариха, тэрээнээ уһалха, харууһалха даабаритай болобобди. «Нютагай ерээдүйн сэсэрлиг соо өөрыншни гараар ургуулагдаһан модон хэзээ хожом шинии мүр сараа эндээ үлээхэл»,— гэжэ манай багша тиихэдэ хэлэжэ байгаа һэн. Уляангир модон хаанашье ургахадаа, бэлэн гээшэ ааб даа. Тиимэһээ тэрэл зундаа гүлмэрхэн нялха модонууднай ногоон ялагар набшаһануудаа манхан ехэ наранай урдаһаа дэлгээн, ургажа захалаа бэлэй. Бишье өөрынгөө тариһан уляангирые түрүүшээр хужарлан ходо эрьедэг, һургуулияа дүүргэтэрээ, алба хэһэнэйнгээ һүүлээршье модоёо танижа, үндэр томо болошоһыень гайхажа байгша һэм. Һүүлэй олон жэлнүүдтэ тэрэ сэсэрлиг соогуур ябаагүй байһанаа, үнгэрһэн зун зорюута эндэ ерэбэб.

Һэрюухэн, һалхитайшаг үдэр. Сэсэрлиг соо орохо үүдэнэй хаана байдагыень мэдэхэшье һаа, юундэб даа, манай классай тариһан модонуудай таладахи харшын захада ерээд, иишэ-тиишээ хараашалжа, үхибүүн наһандаа адли, хүнгэхэнөөр харша дээгүүр харайн досоонь орошобоб. Эндэ хэншье үгы, тиигэбэшье аалихан һэбшээндэ үлгыдүүлэн, намжаахаһаар найрлан дууража байһан мантан томо уляангирнуудай надхама үдхэн набшаһад һэрин:

«Шимнай ямар үни харагдаагүйбши, али ехээрхэшоо гүш?»— гэһэндэл һаршаганалдахадал болоод, досоом һаруул гуниг түрүүлбэ.

Дүтэхэнэ хоёр дабхар һургуули харагдана. Тэндэ мүнөө хон-жэн. Энэ шэнэ һургуулида би нэгэтэшье үшөө орожо үзөөгүй байнаб, магад, амаралта ходо зундаа абадаг байһандаа гү? Хуушан модон һургуули арбаад жэлэй саана түймэртэ шаташоо юм. Харин тэрэл һургуули, муухан гэшхүүртэйшье, үүдэнүүдтэйшье һаа, намда дүтөөр һанагдадаг. Ха-яа ороодшье гарадаг һэм. Һургуулиин газаагуур үнгэрхэдөө, нэгэдэхи дабхарай зүүн-урда манай класс һэн, Валера бидэ хоёр сонхын хажууда һуугша һэмди гэжэ һанажашье ябахаш.

Ошогдоо даа, ошогдоо хонгор залуу наһан. Ямар түргэн саг үнгэрнэ гээшэб? Һаяхан мэтэ шэнгеэр һанагдана, модо тариха уеын һургуулиин хаһа. Теэд тэрэ сагһаа хойшо тэбхэр хорин табан жэл үнгэршөөл даа. Хоёр һалаатай уляангирай хажууда дүтэлхэдөө, манай «суутайхан математик» Даша-Нима Цыденжаповай нюур шарай урдамни үзэгдэхэдэл болоод: «Хараад байгаарайгты, энэ минии модохон хожомынь бултанһаа үндэр, бултанһаа эли боложо ургахаа»,— гэһыень тодо гэгшээр һананаб. Үгы, теэд өөрэймни тариһан модон алиханиинь гээшэб? Даша-Нимынхиһаа холохоншье бэшэ, зүүн-урда буланда байха һэмнай. Тойрожо тухайсан эрьелдэбэб, үгы даа, танихын аргагүй. Эндэ тэндэ хаташаһан модод ба түгсүүлнүүдшье яһала бии болошонхой. Минии уляангир тиимэ хүбида хүртэлсөөгүйл ха. Юуб гэхэдэ, ойро тойрон муу модод үзэгдэнэгүй. Юрэдөө, үнинэй энээгүүр ябаагүй би модоёо танихаяа болёод байна хаб. Тэрэмни, намдаал адли, саг ошохо бүри хубилжа байгаа бэшэ гү? Тэрэ тариһан уляангирнууднай энэ олон жэлнүүдтэ хосоржо һалангүй, сэсэрлиг боложо шадаал юм байна. Модоной, хүнэй наһан ехэ илгаагүйл байдаг хаш. Үнгэрһэн хорин табан жэл соо олон таниха, мэдэхэ үетэмни аюулда орожо ба үбшэндэ нэрбэгдэжэ, наһа бараа. Тиимэһээ хаташаһан уляангирнууд бидэнэй байжа магад шэнгеэр мүнөө намда үзэгдэхэдэл гэбэ. «Тиимэ байха ёһогүйл»,— гэһэн бодол досоомни түрэнэ. Энэ хугасаа соо манһаа бэшэ хүн эндэ мододые тарязгүйл хаш, халагтай. Һургуулияа дүүргэһээр арбан жэл, хорин жэл болобобди гэһэн уулзалганууд хэгдэдэг гээшэ. Гоё һайхан үгэнүүдые багшанартаа, һургуулидаа зохёожо хэлэдэгбди. Теэд нэгэнэймнайш ухаан соо сэсэрлиг соогоо нэгэхэншье һаа модо һуулгажархиха дэлгэр һайхан бодолой ородоггүй байһаниинь харамтай. Үшөөшье зүбөөр хэлэхэ болоо һаа, мүнөөнэй һурагша бүхэн, бидэндэл адли, модохонуудые тэрэ сэсэрлиг соо тарижархидаг байгаа һаань, энэнь ямар һайн удха шанартай байха гээшэб!

А. ЛЫГДЕНОВ.

Зүүн зүгэй арадуудай уян нугархай хатар.

А. ЧЕПАКИНАЙ фото.

Халаахай

ШОРГООЛЗОНОЙ БУТА ГҮ, АЛИ...

Нарһата соо мэдээжэ болоһон газарнуудай нэгэниинь хоёр дабхарта гэрнүүдэй микрорайон юм. Эдээнэй эгээл хуушаниинь тосхоной урда хажуудань нилээн удаан сагай туршада гансаараа ёдойжо байдаг һэн. Һүүлдэнь, дэлеэд онуудта, тэрэ гэрэй хажуугаар хойно хойноһоо үшөө юһэн хоёр дабхар гэрнүүд баригдаба. Тосхоной хаягагай шэмээгүй байдал тэрэ бзеэрээ дүүрэжэ, тэрэ арбан зэргэлһэн гэрнүүдые нарһатынхид «шоргоолзоной бута» гэжэ нэрлэдэг болсо һэн.

Тэрэ гэһээр эдэ гэрнүүдэй түхэл шарай хубилжа, ондоогооршье нэрлэгдэхээр боложо байна ха. Иимэ түхэлэй гэрнүүдые Нарһатада олоор барижа болохогүй гэжэ хүнүүд үнинэй ойлгонхой. Мүнөө үедэ эндэхи айлнуудай байдалда оройдоо атаархахаар бэшэ. Эдэ гэрнүүдые олон жэлэй шорой шохойн хаягдадаг газарта зорюута асаржа барижархёо гэжэ һанахаар болонхой. Хүдөө газарта байгаад, адууһа мал барижа, өөһэдынгөө огородтойшье байжа шадахаар бэшэ. Эдэ арбан гэрнүүдэй хоорондо ганса нэгэ модон хорёо бии. Үхибүүдэй һалмайханууды, һуулгаһан ой мододые, амарха һандалинуудые тэндэ харахагүйт. Харин үүдэгүй туалет, почтово хайрсагууд, элдэб шорой шохой—энэ тойрсоной үзэгдэл...

Гэрнүүдыншье хуушаржа, үмхиржэ эхилэнхэй. Эдэ гэрнүүдые гэнтэ харабал, хүн зоной байдаг-үгыень ойлгохоор бэшэ. Нэгэ гэрэй дээдэ дабхарай сонхонуудай шэлнүүд бутаранхай байба. Харин доронь хүнүүд байрлаһаар лэ хэбэртэй. Нүгөөдэ гэртэнь нэгэдэхи дабхарынь хооһон, дээрэнь шэлэй саана сэбэр хүшэгэнүүд татаатай, пеэшэнһээнь утаан гарана... Эндэ гол түлэб залуушуул. Районой гэр байрын коммунальна ажахын конторой хүтэлбэрилэгшэд һая мүндэлһэн бүлэнүүдтэ иимэл «бэлэг» баринал даа. Хэдышье өөһэдынгөө байдалда дурагүй һаа, эндэ байрладаг айлнууд эндэһээ нүүжэ гараха аргагүй байна.

Теэд хайшан гэлтэй гээшэб? Хуу һандаргаажа, шэнэ гэрнүүдые барюулха гү, али унаадүй байһан дээрэнь үшөө заһабарилха гү?

Зүгөөр энэ асуудалай ямараар шиидхэгдэхэ байһаниинь нютагай засагаархинай хэрэг ааб даа.

С. ДОРЖИЕВ.

«ГОЛ ХОТОЙСО ҮНЭР БОЛОГТЫ»

(Үреэлнүүд)

Найдандал баян
Намсарайдал үнэр бологты.
Арбан табанай һарадал
Талмайран жаргагты,
Атар газарай ногоондол
Халюуран жаргагты.
Газар хотойсо баян бологты,
Гал хотойсо үнэр бологты.
Талые дүүрэн
Табан хушуун мал үдхэгты,
Хоймор дүүрэн
Хоёр хушуун үхибүү
үдхэгты.
Таһаршагүй эбтэй,
Таһалдашагүй зоеритэй,
Шэмхэхэ нэгэ мяхатай,
Шэбэнэхэ нэгэ үгэтэй
ябагты.
Эмээлээ хэлтэгы тохохогүй
хүбүүтэй бологты,
Тогоогоо хэлтэгы табихагүй
басагатай бологты.
Урхөөртнай наран орожо,
Үүдээртнай үбгэд орожо
байг.
Арынтнай сэргэһээ
хүлэгэй түрүүн бү таһараг,
Алтан богоһоноотнай
айлшадай хүл бү таһараг.
Үлдэһэниие хооллуулжа,
Даараһаниие дулаасуулжа,
Оройтоһониие хонуулжа
байдаг айл бологты.
Зориһон харгытнай
Золтой байг,
Золгоһон нүхэдтнай
Зугаатай байг.
Худаг дайралдабал,
уһатай байг.
Хүһан дайралдабал,
һүүдэртэй байг.
Харбаһан һомоонтнай
оносотой байг,
Хэһэн ажалтнай
бүтээсэтэй байг.
Үдхэһэн малтнай
Үдэсэтэй байг,
Үргэһэн хүүгэдтнай
Үндэсэтэй байг.
Газаагаа гайгүй,
Гэртээ гэнэгүй.
Хамартаа хан гэхэ
Ханьадагүй,
Толгойдоо
Тон гэхэ үбшэгүй ябагты.
Нохойдо хусуулангүй,
Ноёдто хараалгангүй
ябагты.

(1905 ондо түрэһэн

Д. Б. БУДАЕВА,
1912 ондо түрэһэн

Ж. А. БАЗАРОВА,
гэгшэдһээ Яруунын аймагай Мужыхын дунда һургуулиин буряад уран зохёолой кружогой гэшүүд бэшэжэ абаа).

ПРАВДА БУРЯТИИ
Мүнөөдэрэй номерто

«РСФСР-эй бүрин эрхэтэ байлгын экономическа үндэһэ һуурииие хангаха тухай» Россин Совет Федеративна Социалис Республикын хуули.

«Буряадай АССР-эй арадай депутадай статус тухай» Буряадай ССР-эй хуули. (1-дэхи, гурбадахи хуудаһануудта).

«Демократическая Россия» хүдэлөөнэй съезд»— КПСС-эй рескомой үзэл сурталай таһагай тайлбаринууд.

КПСС-эй республиканска комитедтэ.

«Гэмынь эгээл эндэ нюугаатай ха»— Улаан-Үдын Железнодорожно районно конференци дээрэһээ А. Праведниковай хэһэн тэмдэглэлнүүд.

Росси: юһэн һарын дүнгүүд» — республикын социально-экономическа байдал тухай РСФСР-эй Госкомстадай мэдээсэлнүүдэй тайлбари.

Хүн ба тэрэнэй хэрэг. «Хонхын жэнгирхэдэ...»— Улаан-Үдын авиационно заводһоо корреспонденци.

«Субботын үдэрэй галхан» гэһэн заншалта хуудаһанай материалнууд.

ОНЬҺОН ҮГЭНҮҮД

Зон хүсэтэй,
Зугаа удхатай.

Залуу хүн омог ехэтэй,
Залхуу хүн койр ехэтэй.

Түмэрэй һайн жэбэрдэггүй,
Түрэлэй һайн мартагдадаггүй.

Тахяагай дуугаар үүр сайдаг,
Табитай болоходо уһан сайдаг.

Уулын үндэр мори зобоохо,
Уур сухал бэе зобоохо.

Ургы ногоон дэлхэйн шэмэг,
Ухаатай басаган гэрэй шэмэг.

Үхибүүн хүндэ үргэмжэ
хэрэгтэй,
Үбгэн хүндэ тэдхэмжэ
хэрэгтэй.

Һайн хүнэй досоо һара, наран,
Һайрхуу хүнэй досоо һагшуур
нүхэн.

Һамган хүндэ архи зохихогүй,
Һарлаг үхэртэ эмээл зохихогүй.

Һамган архи хоёр һайн эрын
дайсан,
Һалхин бороо хоёр һайхан
дэгэлэй дайсан.

Ямаанай тархи хурим дээрэ
тоолэй бэшэ,
Ябаган хүндэ моритой хүн
нүхэр бэшэ.

Дуугай хүнэй ухаан ехэ,
Дундарһан нуурай шабар ехэ.

Наратай үдэр һүүдэр ехэтэй,
Налгай хүн хүндэ ехэтэй.

Зөөжэ буухада, зүлгэ сэбэр,
Зүблэжэ хэлсэхэдэ, нүхэд
сэсэн.

Эрэ хүн зобохо тумаа ухаа
орохо,
Эржэн тана элэхэ бүреэ үнгэ
орохо.

Хүхюур модон намаагүй,
Хооһон толгой ухаагүй.

Тэнэг хүндэ магтууланхаар,
Сэсэн хүндэ хараалгаашань
дээрэ.

Сэбэр болохомни гээд амаа
жэмыдэг,
Сэсэн болохомни гээд нюдөө
анидаг.

Кино, театрнуудта

БУРЯТСКИЙ ТЕАТР ДРАМЫ им. Х. НАМСАРАЕВА
Шамбалын орон хаанабши? (Где ты, Шамбала?) Круги Сансары. Наше время.

«ДРУЖБА»
Иван Васильевич меняет профессию—в 9-40, Обреченный на одиночество—в 11-30, 13-20, 15-10, 17, 18-50, 20-40.

«РОДИНА»
Короткое замыкание—в 10, 16, Обреченный на одиночество—в 12, 14, 18-10, 20, 21-40.

«ОКТЯБРЬ»
Принцесса Павлин—в 9-40, Рам и Лакхан—в 11-20, 15-30, 18-10, 20-30.

«ПРОГРЕСС»
Красный зал—Житие Иисуса Христа (2 серии)—в 9-30, 11-40, 14, 16-20, 18-40, 20-50. Зеленый

НАШ АДРЕС:
670000, УЛАН-УДЭ
ул. Каландаришвили, 23

Телефоны редакции: редактор—2-50-96, приемная—2-54-54, зам. редактора—2-68-08, зам. редактора—2-62-62, отв. секретарь—2-50-52, секретариат—2-66-76; отделы: партийной жизни и пропаганды—2-60-91, 2-56-23, промышленности и строительства—2-61-35, агропромышленный—2-64-36, 2-63-86; советского строительства и быта—2-69-58; культуры и школ—2-60-21 2-57-63; информации—2-34-05; переводов—2-54-93; писем и селькоров—2-67-81; корректорская—2-33-61; выпускающие—2-35-95; собственные корреспонденты: п. Баргузин—91-1-44, г. Северобайкальск—35-73, п. Хоринск—55-6-90, г. Закаменск—31-61, п. Кырен—91-9-79, п. Агинское 3-40-69. Директор издательства—2-37-32, бухгалтерия—2-33-77, вахта—2-56-62.

Газета выходит 300 раз в год. Объем 2 п. л. Индекс подписки газеты 50901.

Газета отпечатана в республиканской типографией Госкомиздата Бурятской ССР Директор 2-40-45. Зак. № 253.